

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Odsjek za romanistiku

ZAVRŠNI MAGISTARSKI RAD

Evolucija Svevovog neprilagođenog junaka od Jednog života do Starca

Mentor: Prof. dr. Mirza Mejdanija

Studentica: Arijana Mehmedagić

Sarajevo, 2022. godina

Sadržaj

Sažetak	1
1. Uvod	2
2. Period dekadentizma	3
3. Italo Svevo	6
4. Junak <i>Jednog života</i> , Alfonso Nitti.....	8
5. Emilio Brentani i roman <i>Senilnost</i>	16
6. Zeno Cosini i <i>Zenova svijest</i>	23
7. Ispovijesti starog Zena	31
8. Evolucija Svevovog neprilagođenog junaka	35
9. Zaključak	37
Literatura.....	38

Sažetak

Kao posljedica velikih promjena u društvu krajem 19. stoljeća, u književnosti se javlja novi pravac zvani dekadentizam. Predstavnici ovog pravca na italijansku scenu donose sasvim nove likove i novu viziju stvarnosti. Italo Svevo, zajedno sa svojim savremenicima kao što su D'Annunzio i Pascoli, predstavlja društvo koje je izgubilo osnovne vrijednosti i pojedinca koji je u takvom društvu marginaliziran. Italo Svevo kroz svoja četiri romana: *Jedan život*, *Senilnost*, *Zenova svijest* i *Starac* predstavlja nam figuru neprilagođenog junaka. Ovaj magistarski rad ima za cilj dokazati hipotezu da će Svevov lik do posljednjeg romana *Starca* evoluirati i doći do sabranosti.

Ključne riječi: Italo Svevo, dekadentizam, neprilagođeni junak, evolucija.

1. Uvod

Nakon što krajem 19. stoljeća dolazi do velikih promjena u društvu na polju umjetnosti, a naročito književnosti, dešavaju se neke značajne promjene. Umjetnici i intelektualci su na marginama buržuskog društva koje je izgubilo sve moralne i duhovne vrijednosti i potpuno se okrenulo ka materijalizmu. Stavovi takvog društva u umjetnicima bude bunt, pa tako nastaje i pojam „dekadentno društvo“ koje Verlaine spominje u svojim stihovima. Nakon Francuske i u Italiji se pojavljuje novi književni pravac zvani dekadentizam. Jedan od najvećih predstavnika italijanskog dekadentizma, zajedno sa Pascolijem, Fogazzarom, D'Annunzijem i Pirandellom, je tršćanski pisac Italo Svevo. Djela Itala Sveva dugo godina su bila zanemarena i marginalizirana od strane italijanske publike, međutim sa pojavom dekadentizma javila se i znatiželja kod publike i želja za otkrivanjem noviteta koji do tada nisu bili svojstveni italijanskoj književnosti. Italo Svevo je u to vrijeme bio najinventivniji pisac koji je uveo jednu novu viziju svijeta i novi način naracije. U njegovim djelima predstavljena je kriza modernog čovjeka i neprilagođenost njegovih junaka u društvu koje ih okružuje. Glavni junaci Svevovih romana su poniženi i uvrijeđeni intelektualci koje je vladajuća klasa potisnula i učinila svojom žrtvom.

Italo Svevo nalazi se između austrijske i italijanske kulture, budući da je mnogo godina proveo u Austriji. Njegova djela sežu od naturalizma do sabranosti koja se može uočiti u posljednjem nedovršenom romanu. U njegovim romanima čitaocu je predstavljen svijet misli i osjećanja protagonista, njihovi nemiri i nesklad između njihovih želja i načina na koji žive. Često i sam pisac interveniše i kritikuje svoje likove. Ovaj magistarski rad ima za cilj analizirati junake iz četiri Svevova romana. Analiza će početi od Alfonsa Nittija, junaka *Jednog života*, zatim će preći na junaka Emilija Brentanija i roman *Senilnost* i doći će do Zena i *Zenove svijesti* i posljednjeg nedovršenog romana *Starca*, gdje nam Svevo vraća ulogu Zena Cosinija. Magistarski rad ima za cilj dokazati da će Svevov neprilagođeni junak evoluirati, te da će se moći uočiti mnoge promjene u pogledu naracije, vizije svijeta i ponašanja protagoniste. Prije analize romana bit će govora o periodu dekadentizma, njegovom nastanku, važnim predstavnicima, idejama i viziji svijeta koju imaju dekadentni umjetnici. Jedan dio rada bit će posvećen i Italu Svevu, njegovom životu i stvaralaštvu.

2. Period dekadentizma

Oko osamdesetih godina 19. stoljeća dolazi do krize društva koja je se ogleda u drastičnim klasnim sukobima kao ishodima naglog industrijskog razvoja, u autoritarnom preokretu političkih institucija, te u pokušajima imperijalističke kolonijalne ekspanzije. Posljedice takvog stanje osjetile su se u promjenama stavova građanske kulture. Nastaju mnoge sumnje i pitanja o podsvjesnom, o tajnovitoj unutrašnjoj strani čovjeka i njegovog odnosa prema svijetu, o njegovom nemiru i nervozu, te želji da kao individua spozna svijet oko sebe. U takvim uvjetima pozitivizam se zamjenjuje idealizmom, optimizam pesimizmom i nihilizmom, građanska racionalnost i ideja materijalnog progresa misticizmom i individualističkim osjećajem propadanja, relativizmom, iracionalizmom, smislom za morbidno, povratkom temi smrti, ali i sklonošću prema oslobođenim nagonima. Kao ishod toga u književnosti, najprije u francuskoj, od Baudelairea preko Verlainea i Rimbauda do Mallermea, nastaju velike promjene. Italijanska književnost se oblicima i motivima orijentira prema esteticizmu, impresionizmu i simbolizmu u lirici, prozi i drami, te prema drugim tematskim, idejnim, strukturalnim i stilskim tendencijama svojstvenim književnosti evropskog dekadentizma.¹

Dekadentizam je umjetnički i književni pokret, nastao prvenstveno u Francuskoj, između 1885. i 1886. godine. *U prvom momentu, manje-više estetskom, dekadentizam predlaže da umjetnost bude privilegovana forma spoznaje, suprotna od bilo koje druge gnoseološke forme.*² Dakle ovaj pokret seže još u francusku književnu i historijsku kulturu koja je vezana za legitimističku ideju iz perioda romantizma. Značajnim datumom za dekadentizam smatra se 26. maj 1886. godine kada se u francuskom časopisu *Crna mačka* pojavljuje jedan sonet pjesnika Paula Verlainea³, koji počinje stihom *Ja sam carstvo na rubu dekadencije*. Tu je pjesnik otvoreno iskazao da pripada jednoj civilizaciji na rubu propasti, koja je dostigla vrhunac svoje krize i da svoje umjetničko stvaralaštvo poistovjećuje sa jednom takvom slikom. Ono što možemo reći za umjetnike dekadentizma je da ih karakteriše nepovjerenje u ljudske postupke, što se ogleda u tome da se život više ne posmatra kao progresivna kreacija civilizacije, nego kao slijed trenutaka i iznenadnih otkrivanja u kojima se umjetnik zna povezati sa nepoznatim, a sve ostalo je besmisleno sivilo. Oni izražavaju jasno odbijanje i prezir prema građanskim

¹ Zorić, Mate, (1975), *Povijest svjetske književnosti-knjiga 4*, Zagreb, Mladost, str. 158.

² *Decadentismo*, dostupno na: [https://www.treccani.it/enciclopedia/decadentismo_\(Enciclopedia-del-Novecento\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/decadentismo_(Enciclopedia-del-Novecento)/) posjećeno 10. 1. 2022.

³ Francuski pjesnik, jedan od najznačajnijih predstavnika simbolizma. Dostupno na: <https://www.treccani.it/enciclopedia/ricerca/paul-verlaine/> posjećeno 10. 1. 2022.

vrijednostima, što se oslanja na tvrdnju da su oni koji su isforsirali razvoj industrije doveli najveće evropske države da provode jednu prepotentnu i nadmenu imperijalističku politiku, hraneći na taj način opasne nacionalističke tendencije. Prisutna je svijest o izolovanosti umjetnika od ostatka svijeta. Dok se romantičarski individualizam ogledao u društvenim i ličnim vrijednostima, dekadentno „ja“ nema neke plemenite ciljeve koje nastoji postići. Individualizam postaje samoća, zbunjenost, dekadentni umjetnik se zatvara u svijet koji je zamislio samo za sebe. Potpuno odbijaju mogućnost spoznaje uz pomoć razuma i nauke, dekadentni umjetnici vjeruju da samo poezija može pomoći čovjeku da dokuči smisao stvarnosti. Izražavaju odbijanje egalitarnosti i demokratskih ideala, koji se smatraju izrazima koji poravnavaju i uništavaju ljudsku osobenost, koja je zamijenjena prepotentnim individualizmom. Dekadentni umjetnik suprotno ovome ima aristokratske težnje koje se ogledaju u uživanju u lijepom (estetizam). Umjetnik pokušava da vlastiti život transformiše u umjetničko djelo, pridajući značaj kultu ljepote, koja je sasvim suprotna od vulgarnosti buržuskog svijeta. Taj individualizam u nekim slučajevima postaje superiorizam, zahvaljujući određenim teorijama filozofa Nietzschea, što se ogleda u potrebi zanemarivanja moralnih principa i utemeljenju vlastitih „muških postupaka“ na nasilju i neobuzdanom hedonizmu. Sljedbenici ovog pokreta iskazuju interes za izučavanjem čovjekove duše, dekadentni umjetnik želi uzvisiti svoje „ja“, on je oduševljen novom dimenzijom duha u kojem pronalazi ono nesvjesno i instinktivno.⁴

Kada je riječ o dekadentizmu u Italiji on se razvija nešto kasnije u odnosu na ostatak Europe. U Italiji se dekadentizam javlja krajem 19. stoljeća, a može se podijeliti na dva razdoblja: prvo razdoblje krajem 19. stoljeća u kojem se ističu D' Annunzio, Pascoli i Fogazzaro koji su težili ka izgradnji dekadentnih motiva, te drugo razdoblje s početka 20. stoljeća čiji su najveći predstavnici Pirandello i Svevo, koji su bili usmjereni na kritiku stvarnosti na dubok način. Italijanski dekadentizam često će predstavljati određene reakcije i odbijanje europskih modela. Bez obzira na to odbijanje, zajednički okvir ovih pokreta predstavlja nevjerovanje u bilo kakvu činjenicu, individualizam i izolovanost u odnosu na ostatak društva. Ideje koje su tipične za dekadentizam, a uočavaju se u djelima italijanskih autora su: svijest o tome koliko je slab ljudski život, smisao samoće i otuđenja koji proganjaju savremenog čovjeka, nemogućnost ostvarivanja stvarne komunikacije sa ljudima oko sebe, žalba na očaj, nesposobnost i slabost individue pred izborima koje mu nameće stvarni svijet. Temelj života postaju nesigurnost i nestabilnost, a bolest je prihvaćena kao normalno stanje. Ova svijest o krizi u italijanskoj

⁴ Giovanetti, Paolo, (2016), *Decadentismo*, Editrice bibliografica, Milano, str. 7.

književnosti se najviše ogleda u djelima Itala Sveva i Luigija Pirandella, čija su djela prepoznata tek kasnije. Ono što je zasigurno uočljivo u djelima ovih autora je preziranje buržujске klase, osim toga izražavaju i interes za teme kao što su smrt, halucinacija, noćne more, bolest. pisci se koriste natprirodnim stanjima kako bi došli do spoznaje. Takva stanja su popraćena snom, noćnim morama, halucinacijama. Dekadentni pisci nam prikazuju stanje bolesti u kojoj se nalazi cjelokupno društvo, a književne figure koje dominiraju u djelima ovih autora su: neprilagođeni junak, dječak, nadčovjek, prokleti pjesnik, esteta i fatalna žena. Oni žele prevazići sve vrste tradicionalnih modela u umjetnosti. Dekadentni umjetnik želi nam predstaviti takozvano ponašanje *dandy*⁵, tipično za prefinjene i skandalozne muškarce, koji biraju rasipništvo u svim njegovim oblicima i veličaju luksuz i bogatstvo. Dekadentni umjetnik odbija ovakve vrijednosti koje dominiraju društvom i one mu stvaraju kontinuirane tenzije jer ne može dostići takozvano *al di là*.⁶ Ta nedostižna „druga strana“ nema veze sa religijom, ona je povezana sa apsolutnim i negativnim, poput nečeg nepoznatog i misterioznog. Želja za „drugim“ umjetnike ostavlja nezadovoljnim na kraju njihovog putovanja, njihov jedini autentičan cilj je smrt. Umjetnik ne može pronaći sebe u sivilu u kojem živi, njegovu svakodnevnicu ispunjava melanholija, tjeskoba i dosada. To se uveliko odražava na njihove likove.⁷

⁵ Prefinjen, elegantan i skandalozan muškarac.

⁶ S druge strane.

⁷ Ferroni, Giulio, (2006), *L'esperienza letteraria in Italia dal secondo Ottocento al Duemila*, Einaudi scuola, Milano, str. 19.

3. Italo Svevo

Aron Hektor Šmic, kasnije Italo Svevo, rođen je u Trstu 1861. godine. Njegovo jevrejsko porijeklo ogleda se kroz neke likove romana, što je prepoznao jedan od najvećih italijanskih kritičara Đakomo Debenedeti. Tajna njegovog porijekla se uočava u herojima koji se mogu nazvati Jevrejima sa zapada. Upravo je to bio Italo Svevo, koji se prilagodio zapadnjačkom društvu, budući da je godine studija proveo u Njemačkoj. Neprilagođenost i prezrenost Svevovih junaka prema ovom društvu predstavlja ne samo psihološko, nego i historijsko naslijeđe obespravljenosti. Prešućivanje porijekla kod ovog pisca predstavlja religijsku ravnodušnost. Rijetka svjedočenja o njegovom položaju Jevreja uočavaju se u pismima koje je pisao supruzi. *U djelima samog Sveva jevrejski osjećaj ostaje uvijek prikriven, gotovo nesvjestan. Jevrej je žrtva osjećaja nemira svojih predaka, budući da se nalazi u situaciji Jevreja jer živi u društvu koje ga smatra Jevrejem.*⁸ Djetinjstvo je proveo u Trstu u porodičnoj kući u bezbjednoj ekonomskoj situaciji. Njegov otac se divio njemačkoj kulturi i želio je da njegovi sinovi postanu poslovni ljudi za koje je smatrao da je neophodno poznavanje njemačkog jezika. Čitanjem brojnih djela njemačkih autora Svevo je pokazao interes za književnost, međutim kada se vratio sa studija u Trst upisuje trgovački institut čime nije bio oduševljen. Na početku svoje stvaralačke, umjetničke karijere ovaj jevrejski pisac je bio decenijama marginaliziran od strane italijanskog društva. Međutim kada Italija šezdesetih godina doživljava nagli industrijski napredak i približava se zemljama koje su ekonomski i društveno bile u svom najvećem usponu, tada dolazi i do otkrića Itala Sveva. Ove godine obilježila je velika želja italijanskog društva za napretkom i inovacijama. U takvoj kulturi Svevo se pojavio kao novitet koji je plijenio pažnju čitalaca svojom naracijom i vizijom stvarnosti. U njegovim prvim djelima uočavaju se pojedini elementi vezani za njemačku idealističku kulturu kao što su: koncept tragične krivice, prikaz otuđenosti građanskog društva, težnja za izlazom iz takvog stanja, te bolest. Italo Svevo je pisac koji simbolizuje period krize italijanskog društva koje gubi osnovne vrijednosti i smisao i odriče se principa na kojima je zasnovano. U Svevovim likovima uvijek je prisutna nostalgija i želja da pobjegnju iz sivila grada u kojem se osjećaju zarobljenim. U modernom gradu Svevov junak osjeća kao otuđena individua okružena strancima. Neprilagođeni junak je protagonista Svevovih romana, a nastao je upravo kao posljedica stanja u kojem se društvo nalazilo. Figura neprilagođenog junaka bila je jedna od najpopularnijih figura u romanima 18. i 19. stoljeća. Analizom romana *Jedan život*, *Zenova*

⁸ Mejdanija, Mirza, *Italo Svevo, jevrejski pisac*, u: Novi izraz, str. 85-95.

svijest i *Senilnost* bit će predstavljena figura neprilagođenog i nesposobnog junaka, polazeći od najkritičnijeg protagoniste Alfonsa Nittija, dok će se analizom romana *Starac* prikazati jedna sasvim nova dimenzija i evolucija neprilagođenog junaka koji teži ka optimizmu, želji za oporavkom i borbi. U Svevovim prvim djelima uočava se jako prisustvo svijeta naturalizma i Shakespearea. Ukoliko protumačimo prvi roman kroz filozofiju Schopenhauera, postavlja se problem kraja romana budući da Alfonsova smrt ne odgovara njegovoj filozofiji. U drugoj fazi Svevovog stvaralaštva još uvijek se uočava Schopenhauerova filozofija, ali i jak nagovještaj naučnog naturalizma, društvenog istraživanja i socijalizma. U romanu *Zenova svijest*, koji predstavlja veliko djelo ne samo italijanske, nego i evropske književnosti, Svevo izražava dobro poznavanje Freudovog djela. U romanu koristi njegove postupke i analizira svrhu psihoanalize. 1928. godine Svevo piše nastavak *Zena, Starca*, gdje nam predstavlja drugačijeg Zena od onog kojeg smo prethodno upoznali. *On je shvatio nemogućnost hvatanja jedne čiste i kristalne istine i sada je njegov cilj sabrati se, što se sastoji od pronalaženja pojedinih fragmenata i događaja u životu i njihovog kristaliziranja na stranicama teksta.*⁹

⁹ Mejdanija, Mirza, (2014), *Italo Svevo od naturalizma do poziva na sabranost*, Mediterránea, Trst, str. 7.

4. Junak *Jednog života*, Alfonso Nitti

Roman od kojeg analiza neprilagođenog junaka počinje je *Jedan život*. Kada je riječ o ovom romanu prvobitno je trebao nositi naziv *Un inetto* (Nesposobnjaković). Međutim kada je Svevo dao svoj roman na pregled izdavaču Vram iz Trsta, on je predložio novi naslov, možda zbog mogućnosti bolje prodaje i plasiranosti u šire narodne mase, ali i zbog činjenice da bi se iz samog naslova već dosta toga otkrilo o glavnom liku i radnji romana, pa roman i ne bi privukao veliku pažnju publike. Tako 1892. godine izlazi roman pod nazivom *Una vita*, koji nije odmah doživio veliku slavu, nego naprotiv, o njemu je bilo govora samo u ponekim novinama, dok je s druge strane potpuno zanemaren od strane glavnih kritičara. Ovim djelom pisac donosi do tada nepoznatu vrstu romana u italijanskoj književnosti. Svevo nam predstavlja poredak buržuskog društva i sva dešavanja u njemu, ali sve to nam predstavlja kroz svijest glavnog lika Alfonsa. Roman je nastao pod uticajem francuskih naturalista i realista, verista, velikih ruskih pisaca, a ponajviše pod uticajem pesimizma Schopenhauera. Roman je autobiografskog karaktera, što je i sam Svevo priznao u svom djelu *Autobiografski profil*. Svijet romana *Jedan život* je svijet naturalizma, u kojem svako kroji svoje zakone i prelazi iz klase u klasu, ali s druge strane ovaj roman je u velikoj mjeri i psihološki, budući da nam Svevo predstavlja svijest čovjeka o svijetu koji ga okružuje. Roman se sastoji od dvadeset poglavlja, a ono što je karakteristično je činjenica da roman počinje i završava pismom. Početak romana je pismo koje Alfonso piše majci, a na kraju romana nalazi se pismo banke Maller Alfonsovom notararu. Glavni junak romana je mladić po imenu Alfonso Nitti, koji je napustio selo i svoju majku i došao u grad Trst zbog perspektivnije budućnosti. Međutim kako vrijeme prolazi on shvata da u gradu uopšte nije sretan i da nije postigao ono što je zamišljao. Kao mladić koji je završio studij klasične književnosti, okupiran je nekim mehaničkim i birokratskim poslovima. Na prvim stranicama romana Alfonso nam predstavlja svoje viđenje grada i veliku nostalgiju za selom iz kojeg je došao. Sjevovi junaci su zarobljenici u gradu i osjećaju potrebu za bijegom. Uviđaju gubitak individualnih sloboda, zbog čega se osjećaju otuđenima od modernog grada gdje je privatni život otvoren i vidljiv svima. Solidarnom, brižljivom i tradicionalnom životu suprotstavlja se moderni grad pun stranaca.¹⁰

Ne bi vjerovala majko, da je ovdje tako loš; ja sam taj koji je loše! Ne mogu prihvatiti da te ne vidam, da budem daleko od tebe tako dugo, a moju bol povećava i pomisao da se i ti osjećaš usamljeno u toj velikoj kući udaljenoj od sela, u kojoj nazor živiš jer je

¹⁰ Mejdanija, Mirza, *Italo Svevo, jevrejski pisac*, u: Novi izraz, str. 85-95.

naša. Osim toga, zaista mi je potrebno da udahnem naš lijepi, čisti zrak, koji nama ovdje dolazi direktno iz fabrike. Ovdje ljudi udišu neki gust, zagušljiv vazduh, kojeg sam sam vidio po dolasku kako se nadvio nad grad, težak, u obliku ogromnog stošca, kao kad se zimska magla nadvije nad našim ribnjakom, za koju se međutim zna šta je i koja je čišća. Svi, ili skoro svi drugi koji ovdje žive su sretni i mirni, jer ne znaju da se negdje drugo može živjeti mnogo bolje.¹¹

Kada je riječ o Alfonsovom radnom okruženju, on s jedne strane pati zbog osjećaja poniženosti i oholosti svojih kolega, dok se s druge strane osjeća intelektualno nadmoćnim. On je školovaniji od svojih kolega, poznaje latinske klasike i razumije se u književnost. U nastavku pisma Alfonso opisuje ljude i kapitalizam. Ljudi koji su mu nadređeni nemaju mnogo osjećaja za radnike, ljudi kapitalizma su surovi, hladni i u radnicima vide samo profit i progres. Na mladića koji je drugačije zamišljao svoj život nakon studija, surovost ovakvog svijeta ostavila je snažne posljedice. Alfonso je u nekoliko rečenica jasno predstavio svoje viđenje ovih ljudi i ovog sistema.

Želim ti reći sve! Moju bol povećava i nadmenost mojih kolega i nadređenih. Možda me gledaju s visoka jer dolazim slabije odjeven od njih. Svi oni su kicoši koji provode pola dana ispred ogledala. Idioti! Kada bi mi u ruke dali nekog latinskog klasika, kompletnog bih ga prokomentarisao, dok mu oni ne bi znali čak ni ime.¹²

Kada je riječ o Alfonsovom karakteru tu je potrebno istaći nekoliko ključnih stvari. Alfonso Nitti je prvi protagonista u ulozi neprilagođenog junaka koje je Svevo predstavio u svojim najpoznatijim romanima. Njegov roman *Jedan život* predstavlja roman koji je nastao na prelazu iz devetnaestog u dvadeseto stoljeće, kada su se u društvu dešavale neke značajne promjene, koje su se u velikoj mjeri odrazile i na umjetnike. Ukoliko već na početku rada poredamo Svevove neprilagođene junake, Alfonso Nitti predstavlja onog najpesimističnijeg, budući da je svoj život okončao samoubistvom. Alfonso Nitti dakle nije uspio pronaći rješenje, niti način da se prilagodi životu i društvu koje je dominiralo, te smrt vidi kao izlaz. Kroz Alfonsov lik možemo uočiti elemente Schopenhauerove filozofije koju je Svevo mnogo cijenio i izučavao. Luca Curti navodi da postoji filozof koji je talentovan i vitalan, međutim lišen „svjetlosti“ filozofije. Njegova materijalna sredstva dovode ga u situaciju kojoj rješenje jedino može biti smrt. Filozofski nesposobnjaković izvršava samoubistvo upravo zato što želi život koji ne može dosegnuti.¹³ Alfonso kao simbol nesposobnjakovića, nije sposoban da shvati

¹¹ Svevo, Italo, (2011), *Una vita*, Oscar Mondadori, Milano, str. 3.

¹² Ivi, str. 4.

¹³ Curti, Luca, (1991), *Svevo e Schopenhauer, Rilettura di Una vita*, ETS Editrice, Pisa, str. 67.

smisao vlastite egzistencije, niti odnos sa drugim ljudima. On želi da živi život, ali u toj silnoj želji za životom koji ne može dosegnuti vidi samoubistvo kao jedini izlaz. Iako Alfonso svojim likom predstavlja nosioca Schopenhauerove filozofije, brojni kritičari su u dilemi u koju Schopenhauerovu kategoriju da ga svrstaju, budući da je nesposoban stupiti u višu društvenu klasu i nosilac je jedne psihološke nesigurnosti koja ga čini nesposobnim za život. Svima je bilo jasno da Alfonso nije borac, nego pripada kategoriji posmatrača.¹⁴ Kada je riječ o Alfonsovom odnosu prema ženama, na početku romana on nam govori kako je jedno vrijeme svako veče išao za nekom ženom, ali samo za onim dobro odjevenim. Svaki put bi ovakvo ponašanje dalo isti rezultat, njegov stid bi ga savladao i bio je dovoljan jedan pokret odbijanja, ili neki indiskretan ružan pogled koji bi ga odmah naveli da odustane. Osim njegovog stida, veliku ulogu igra i njegova nedovoljna zainteresovanost za žene. Imao je poneku ljubavnu avanturu, ali ta avantura ne bi ni počela kako treba, a on bi je već grubo gasio i napuštao, jer bi mu se probudila moralna savjest, ili jednostavno nije želio žrtvovati vrijeme izučavanja zbog ljubavi.

Ukoliko kroz roman sagledamo i njegov posao i okupaciju, ne možemo zaključiti da je to ono što mu pruža satisfakciju. On se osjeća umorno, iscrpljeno posao mu se povećava iz dana u dan. Njegov posao sastojao se u tome što je tokom jednog dana morao da sastavi jednu ili dvije rečenice, ali je zato morao prepisati brojne cifre, ponoviti bezbroj puta istu rečenicu. Ono što je zanimljivo je da mu se samo ruka zamarala, dakle Alfonso je imao monoton posao koji nije zahtijevao intelektualne sposobnosti. Ovakav opis posla nije odgovarao nikako onome što je Alfonso priželjkivao i čemu se mislio posvetiti u svojoj karijeri. Njegov posao i radno okruženje Alfonsu su samo unosili nemir u život. Na početku romana možemo vidjeti kako Alfonso mašta o nekom boljem životu u kojem bi mogao biti sretniji. U fokusu svojih snova bio je on lično, gdje je maštao da bude nezavisan, bogat i sretan čovjek. Na početku Alfonsove priče on nam donosi maštanje, volju i želju za životom, dok se kasnije sve okreće na suprotnu stranu. On se nada i napretku na radnom mjestu, što navodi i u pismu majci gdje kaže da se izgledi u banci poboljšavaju za njega i da se za sada odriče svježeg zraka, hrastovine i odmora. Vjeruje da će se u rodni kraj vratiti bogat i da više nikada neće otići iz njega. Kao što je već spomenuto, svaki Alfonsov dan bio je isprogramiran i monoton. Taj posao mu je veliki teret koji Svevo opisuje na sljedeći način:

Kada mu je pošlo za rukom da živi isprogramiran život, sljedećeg dana bi odlazio u banku još uvijek iscrpljen, i radio bi gore nego uobičajeno. Posao bi se nagomilavao i

¹⁴ Mejdanija, Mirza, (2014), op. cit. str. 37.

ispred njega bi se naveče nalazio ogroman svežanj papira koji su pristigli iz svih italijanskih gradova. Njemu se činilo da se cijeli svijet urotio protiv njega, i da mu nameće ovaj posao.¹⁵

Količina posla koju je Alfonso obavljao nije mu dozvoljavala da se u potpunosti posveti čitanju. Kada bi odlazio u biblioteku sjedao bi na prvo slobodno mjesto i toliko bi se posvetio čitanju, da nije čak primjećivao ni ko sjedi pored njega. Iako je osjećao veliki umor, Alfonso bi se forsirao da čita, sve do momenta kada više njegov razum ne bi bio sposoban da shvati ono što čita. Njegovo opterećenje je u tolikoj mjeri bilo prisutno, da bi mu se pričinjalo da ga stvari na ulici pozdravljaju. Ono što je najviše uticalo na Alfonsovo ponašanje i nemogućnost prilagođavanja sredini jeste grad i njegovi stanovnici. On osjeća da ne pripada tom svijetu, niti da ima ikakve sličnosti sa ljudima iz grada. Prema njima osjeća veliki prezir i smatra da su ljudi iz grada fizički slabi i moralno bezbrižni. To znači da ne vode računa o svom ponašanju, da su licemjerni i da su izgubili sve moralne vrijednosti koje bi trebao imati jedan čovjek. Važan dio romana je njegovo priznanje da je bolestan. Živeći pod svih spomenutih okolnostima Alfonso nakon izvjesnog vremena sebe vidi kao bolesnu osobu.

Bolestan sam!

Da bi došao do ovog zaključka morao je dobro ispitati samog sebe. Njegova duboka tuga koja mu je sve činila sivim i tmurnim, sve do sada mu je izgledala kao prirodna posljedica njegovog nezadovoljstva, nesanica je nastajala kao posljedica uznemirenosti koja bi mu okupirala mozak prilikom noćnog izučavanja, i na kraju abnormalno stanje uz stalne groznice izgledalo mu je, kao što je uvijek i mislio, kao da proizilazi iz potrebe za naporom i čistim zrakom koje su priželjkivali njegovi mišići i njegova pluća. Ponekad bi mu bilo potrebno i nekoliko sati da povрати svoju živahnost i svoj mir.¹⁶

Nakon što se Alfonso počeo osjećati bolesnim, postao je i paranoičan. Nije se osjećao sigurnim u okruženju. Kada bi hodao ulicom bilo je dovoljno da neko prođe pored njega da se uplaši. Nije mu prijala tama, čak ni najmanja buka. Mučila ga je nesanica i satima bi ležao u krevetu trudeći se da zaspi. Nedostatak sna mu je otežao i dan na poslu, nije mogao biti usredotočen na vlastite obaveze. Maštao je da pobjegne iz takvog svijeta, od sebe samoga.

¹⁵ Svevo, Italo, (2011), op. cit. str. 69.

¹⁶ Ivi, str. 83.

Njegova mašta bi ga odvela u neke daleke krajeve, daleko od bolesnog društva koje je i Alfonsa razboljelo. Kada bi maštao o tome počeo bi halucinirati. Izgledalo mu je kao da sve oko njega usporava njegove korake i da ne može pobjeći. Obuzimala bi ga groznica i više nije mogao biti smiren i staložen čovjek. U nastavku ćemo se osvrnuti na neke ključne likove iz Alfonsovog života, na dvije porodice koje se spominju u romanu i Alfonsa između te dvije porodice. Porodica Lanucci je porodica kod koje Alfonso stanuje kao podstanar. Ova porodica nam je predstavljena u jednom životnom rasulu i teškoj egzistencijalnoj situaciji. Gospodin Lanucci je običan, jednostavan čovjek koji uprkos trudu da svojoj djeci priušti dostojanstven život posustaje u svojim namjerama. Gospođa Lanucci je ta koja drži porodicu na okupu i sklapa je iz dijelova koji su se rasparčali zbog neorganizovanog i bijednog života. Ona u Alfonsu vidi izlaz iz njihove kritične situacije i želi da on oženi njihovu kćerku. Dakle, ljubav za nju ne igra važnu životnu ulogu, ono što je zaista važno je dobrobit i sreća porodice. Njihov sin Gustavo predstavljen je kao nesposobnjaković koji nije sposoban da zadrži niti jedan posao koji mu otac obezbijedi. On voli Alfonsa iz dva razloga: s jedne strane zato što je uvijek iskren s njim, a s druge strane zato što se divi sa kolikom sigurnošću Alfonso slijedi filozofiju vlastitog života: zamarati se što je manje moguće. Ova porodica je osuđena na propast i ne utiče dobro na Alfonsa, što on i sam Svevo kaže u romanu:

*Ovakvo njihovo raspoloženje je samo povećalo Alfonsovu nostalgiju, zato što tužni ljudi čine mjesta tužnim.*¹⁷

Druga porodica koja se spominje u romanu je porodica Maller. Oni predstavljaju suprotnost porodici Lanucci, budući da su bogata i ugledna tršćanska porodica. Ovdje nemamo predstavljenu figuru majke, jer je umrla vrlo mlada. Gospodin Maller, vlasnik banke u kojoj je Alfonso zaposlen, predstavljen nam je kao tipični buržujski čovjek, koji je ravnodušan prema svojim zaposlenicima. Njegova kćerka Anetta je predstavljena u sličnom svjetlu, kao hladna i ravnodušna djevojka. Po svojim karakteristikama mogla bi odgovarati figuri fatalne žene koja je prisutna među figurama likova dekadentnih romana. Ona je svjesna svoje ljepote, te je jedna koketna i provokativna djevojka. Alfonsov prvi susret sa Anettom desio se u kući Mallerovih. Kada je ušla Alfonso je bio izgubljen i zbunjen. Na to je u prvom planu uticala njena jedinstvena ljepota. Bila je izuzetno lijepa djevojka, iako mu se kako je rekao Miceniju, nije dopadalo njeno dugo i rumeno lice. Sa svojom visinom, svijetlom haljinom koja je naglašavala njene adute, nije se mogla dopasti jednom emotivcu. Od tolike fizičke savršenosti, Alfonso je uočio da joj jedno oko nije bilo dovoljno crno i da joj kosa nije bila kovrdžava. Nije znao reći zašto je to tako, ali

¹⁷ Ivi, str. 18.

je želio da to znaju. Prilika da se Alfonso približi Anetti ukazala se u čitanju. Iako na početku Alfonso misli da nema nikakvih izgleda kod Anette, jer je skromnije odjeven i nema društveni status kao ona, situacija se mijenja. On smatra da pored advokata Macarija nema nikakve šanse, jer je bio sasvim suprotan od njega. Macari predstavlja figuru muškarca koji je dotjeran, uspješan, fizički lijep i zgodan i pun života. Alfonso se počinje svake srijede sastajati sa Anettom zbog čitanja, koja mu daje prijedlog da zajedno napišu roman, što je on sa uzbuđenjem prihvatio, budući da je bio ludo zaljubljen u nju. Kada se vratio kući nakon što je prvi put proveo noć sa Anettom, Alfonso osjeća slabost. Tada shvata da nezadovoljstvo koje on osjeća nije posljedica nekih okolnosti, nego smrtonosna i neizlječiva bolest i nepobjediva sudbina. On smatra da njegova ljubav prema Anetti nije iskrena i spontana, nego da je sam sebe natjerao da je zavoli i da sam sebe zavarava. On se zapravo boji ljubavi.

Bio jednom jedan mladić koji je došao sa sela u grad i koji je sebi usadio neke čudne ideje o običajima grada. Kada je uočio da je to sasvim drugačije od onoga što je on zamišljao, pokajao se. A tome ćemo još dodati i ljubav. Je li on nekada bio zaljubljen? Ja... i samo zbog straha bi mu srce počelo još jače kucati.¹⁸

I nakon te noći, ni ujutro se nije osjećao ništa bolje. Ne dopada mu se način na koji je osvojio Anettu i vjeruje da ga Anetta ne voli, nego da je bila s njim zbog određene slabosti te noći. Očekivali bismo da će se Alfonso osjećati sretno nakon što osvoji Anettu, ali on osjeća samo nezadovoljstvo. Prima pismo od Anette u kojem mu ona izjavljuje ljubav, međutim, on u njenim riječima ne vidi iskrenost i snažnu ljubav, nego potrebu. Kroz odnos sa Anettom još jednom je predstavljena nesposobnost junaka Alfonsa Nittija. Ako Alfonso, i nakon što je osvojio djevojku kao što je Anetta u tome pronalazi nezadovoljstvo, to možda znači da su za njega neprilagođenost i isključenost trajna i nepobjediva bolest. Njegovo odricanje Anette najviše se ogleda u povratku na selo. Napokon se osjeća slobodnim i želi zaboraviti barem na nekoliko dana grad koji mu je nanio toliko boli i patnje. Želi pobjeći od sredine koja je prepuna loših i nemoralnih ljudi sa kojima je bio prisiljen živjeti. Za te ljude kaže da su tužni i prokleti. Alfonso bježi od sivila grada i pita se zašto njegovi stanovnici ne mogu živjeti jedan mirniji i moralniji život. On prezire u isto vrijeme i porodicu Lanucci i porodicu Maller, jer su i jedni i drugi uticali na njegovu neprilagođenost i depresiju. On se nalazio između elitnog i siromašnog svijeta koje predstavljaju ove dvije porodice, a nije se pronašao ni u jednom, niti u drugom svijetu. Alfonso selo vidi kao iskren i moralan svijet kojem i sam pripada, ali i ovdje biva zatvoren u jednoj sobi zbog bolesti majke. Smrt majke ga veoma pogađa, budući da je imao

¹⁸ Ivi, str. 132.

određene planove za budućnost koji su uključivali i nju. Povratak u grad je samo pogoršao njegovo stanje. Kao posljedica toga što je napustio Anettu dočekale su ga vijesti o njenim zarukama sa Macariom.

Kada je mislio da je ravnodušan prema Anetti i kada se osjećao superiornijim u odnosu na nju, stvari se iznenada mijenjaju. Njegovo nezadovoljstvo postaje izražajnije više nego ikada, čak do te mjere da prerasta u agresivnost. Njemu ne preostaje ništa drugo osim smrti, on u smrti vidi jedini izlaz iz svog besmislenog života. On se odriče života, zato što živjeti znači boriti se. On ne želi borbu, odustaje od nje, stoga odustaje i od života. Alfonso Nitti je u grupi Svevovih neprilagođenih junaka najveći neprilagođeni junak. U njegovom samoubistvu ne možemo prepoznati ništa herojsko, njegova smrt je nešto što je grad odmah zaboravio. Za Alfonsa je smrt značila oslobođenje. Samoubistvo nije bilo uzrokovano stanjem groznice koja ga je zadesila bezbroj puta i zbog koje nije mogao razumno donositi odluke, to je bila svjesna odluka i bili su mu smiješni svi argumenti protiv samoubistva, od onih moralnih do onih filozofskih. On smatra da to nisu argumenti, nego jednostavno želja za životom. Želio je da se oslobodi svog tijela koje nije znalo voljeti, niti uživati u životu. Želio je da napokon pronade svoj mir. Roman završava onako kako je i počeo, u epistolarnom obliku. Pismo na kraju romana upućeno je Alfonsovom notarju. Na kraju se navodi da je Alfonso počinio samoubistvo i da ga je pronašao gospodin Lanucci, a Alfonso svoje naslijeđe ostavlja gospođi Lanucci. Sukob sa Anettinim bratom, Federicom Mallerom, navodi Alfonsa na suicidalne misli. Čitajući roman imamo osjećaj kao da je želja za samoubistvom nastala pod prisilom i pritiskom od straha prema Anettinom bratu. Alfonso je bio svjestan da će biti poražen u dvoboju, da je slabiji od Federica koji je pun mržnje i vještine.

Morao se boriti sa Federicom Mallerom u nejednakoj borbi u kojoj je njegov protivnik imao potpunu prednost: mržnju i sposobnosti. Čemu se mogao nadati? Preostao mu je samo jedan put bježanja od te borbe u kojoj bi odigrao bijednu i smiješnu ulogu, a taj put je bio samoubistvo.¹⁹

Alfonso Nitti, koji se ubija, ne boji se smrti. On se boji života kojim nije zadovoljan. Alfonso je ipak daleko od Schopenhauerove filozofije prema kojoj se čovjek ne treba bojati smrti jer se njom oslobađa od lažnog privida, „ja“ nestaje, a svijest ostaje. On je mnogo više

¹⁹ Ivi, str. 393.

zabrinut za to šta će se desiti sa svijetom koji ostaje, nego za sopstveni nestanak. Kada bi Alfonso bio sljedbenik Schopenhauerove filozofije, morao bi znati da nakon smrti individualna svijest nestaje, a kada bi i bila živa, bila bi samo ogromna masa zemaljskih jadnih i ishvairenih misli i beskrajnih briga. Alfonso nasuprot tome razmišlja o Anettinoj posjeti njegovom grobu, što mu donosi izvjesnu utjehu, a njegova individualnost za njega preživljava i poslije smrti. Takve njegove fantazije dokaz su nepoznavanja istine. Njegovo samoubistvo je velika iluzija da će pronaći izlaz iz stanja u kojem se nalazio.²⁰

²⁰ Mejdanija, Mirza, (2014), op. cit. str. 43.

5. Emilio Brentani i roman *Senilnost*

Roman *Senilnost* objavljen je 1898. godine. To je Svevov drugi roman u kojem nam predstavlja lika Emilia Brentanija. Lik tridesetpetogodišnjaka koji bi trebao biti pun života zarobljen je u tijelu starca, budući da se Emilio tako osjeća. Njegova životna priča nastavlja nam predstavljati Svevovog neprilagođenog junaka u licemjernom i bolesnom društvu. U ovom dijelu rada bit će analiziran roman *Senilnost* i lik Emilia Brentanija kroz društvo i okolnosti njegovog vremena. Kada je riječ o naraciji Svevo piše u trećem licu, međutim inovacija u naraciji ogleda se u tome što često možemo uočiti kako sam narator često fokus stavlja na svoja unutarnja osjećanja i doživljaje. S druge strane donosi nam radnju i događaje iz vanjske perspektive, tako da se u romanu isprepliću dva naratora, jedan koji nam donosi subjektivne stavove i osjećanja, i drugi koji vidi vanjski svijet onakvim kakav jeste, skidajući sve maske koje pokušavaju zavarati svijest. U ovom romanu Svevo razotkriva sve strane „lažne svijesti“ glavnog lika, osuđuje ih i komentariše. Ponekad to radi na direktan način, dok je s druge strane ponekad sklon upotrebi ironije. U romanu je akcenat isključivo na analizi psihičkog stanja likova, dok historijski i društveni scenarij ostaju u pozadini, upravo kako bi se mogao stvoriti prostor za analizu unutrašnje svijesti likova. Autor želi u konkretnim situacijama analizirati ponašanje i psihi likova, te u skladu s tim on daje prednost egzistencijalnim problemima u odnosu na događaje i činjenice iz društva. U ovom romanu Svevo je razvio svoje humorističko i ironično nadahnuće, kroz istančanu psihološku analizu likova i dramske situacije koja je motivirana intimnim, a ne vanjskim elementima. Svevo čitatelja postavlja *in medias res*²¹, predstavljajući nam ljubavnu pustolovinu Emilija i Angioline.

Radnja romana nas uvodi u život protagoniste kod kojeg odmah možemo uočiti elemente Svevovog *inetta*²². Emilio Brentani je tridesetpetogodišnjak koji iza sebe ima objavljen roman koji nije doživio nikakav uspjeh. U njegovom sivom i monotonom životu nema ništa zanimljivo, on predstavlja jednog poniznog radnika koji živi u skromnim finansijskim uslovima. Na poslovnom planu Emilio je bio angažovan na dvije strane, s jedne strane radio je posao nebitnog uposlenika u jednom osiguravajućem društvu, dok je s druge strane imao karijeru književnika koji nije doživio očekivani uspjeh. Kako se na početku romana navodi,

²¹ U središte događaja.

²² Nesposobnjaković.

listovi njegovih romana su požutjeli u magacinima knjižara. Sa svojim tridesetpet godina živio je u stalnom iščekivanju da se u njegovom monotonom životu napokon nešto desi.

Uvijek je nestrpljiv, živio u iščekivanju nečega što bi mu trebalo doći u mozak, možda umjetnost, nečega što bi mu trebalo doći izvana, možda sreća, uspjeh, kao da za njega nije prošao period života kada je čovjek pun energije.²³

Monotoni život našeg protagoniste doživljava nagli preokret kada u njega ulazi djevojka po imenu Angiolina. Ona unosi radost i ushićenje u njegovu jednoličnu svakodnevicu. Iako u prvim rečenicama romana Emilio djeluje kao stabilan i odlučan muškarac, razvojem radnje romana vidjet ćemo koliki je uticaj imala Angiolina na Emilija.

Odmah, prvim riječima koje joj je uputio, htio ju je upozoriti da se ne želi upuštati u ozbiljnu vezu. Drugim riječima rekao je ovako: Mnogo te volim i zbog tvog dobra bilo bi mi drago ako se složimo da budemo oprezni. Riječ je bila tako razborita, da je bilo teško povjerovati da je izgovorena zbog ljubavi prema nekome, a kad bi bila nešto iskrenija trebala bi zvučati ovako: Mnogo mi se sviđaš, ali u mom životu ne bi mogla biti važnija od jedne igračke. Ja imam druge prioritete, moju karijeru, moju porodicu.²⁴

U Emilijevom porodičnom životu ne postoji niko osim nesposobne sestre u poodmaklim godinama. Ona kao i Emilio nije pronašla cilj svog života i njen život se ne može nazvati životom u pravom smislu te riječi, nego životarenjem. Amalia je jedna blijeda i malena djevojka koja nije ni fizički ni psihički sposobna da živi ozbiljniji i posvećeniji život. Ona je nekoliko godina mlađa od Emilija, ali u duši se osjećala starom i iznemoglom zbog vlastite sudbine. Amalia je osoba čije ime asocira na pridjev *malata* (bolesna). Ona nije željela da se prepusti sreći, niti je sebi dozvolila luksuz da uživa u blagodatima života. Svoje postojanje je usmjerila na Emilija kojem je bila u ulozi majke i u svemu tome je zaboravila na samu sebe. Emilio u Angiolini vidi potencijalnu radost koja bi mogla ući u njegov sivi život. Njegov život prepun iluzije može se analizirati kroz tri elementa. Prvi element je njegova sestra koju on spominje kao svoju porodicu. Kao što je već spomenuto, Emilio nema nikoga osim nje. Amalia je odgovornost na njegovim plećima kako on to tvrdi, ali u suštini ona je jedina osoba koja njegovo postojanje čini u nekoj mjeri smislenim. Drugi element je njegova karijera pisca u koju on vjeruje. On se i dalje vidi u fazi pripreme i stalnom iščekivanju da mu se sudbina nakloni, ali po tom pitanju ne radi ništa konkretno. Treći element je prijateljstvo sa kiparom Ballijem u kojem je Emilio vidio uzor i nad kojim je Balli uvijek imao moć i neku vrstu autoriteta. Ovo su

²³ Svevo, Italo, (2013), *Senilità*, Oscar Mondadori, Milano, str. 8.

²⁴ Ivi, str. 7.

aspekti njegovog života kroz koje će nam Svevo predstaviti Emilijeve iluzije i bolest koja je snašla ne samo njega, nego i kompletno društvo. Sa dolaskom Angioline u njegov život poremetit će se ravnoteža koju je Emilio uspostavio na iluzijama o svom životu. Iako je smatrao da će to za njega biti kratka i prolazna avantura, ona je na njega ostavila neizbrisiv trag. Kada je sreo tu vitku, plavu, nasmijanu djevojku u njegov monotoni život počela je ulaziti radost, smijeh i uzbuđenje koje do tada njemu nije bilo poznato. On vjeruje u svoje životno iskustvo, ali nesvjestan da je ono što on smatra iskustvom proizilazi iz knjiga koje je čitao i da je to zapravo samo iluzija naspram stvarnog života. Svoj prvi susret sa Angiolinom je odmah prepričao dugogodišnjem prijatelju Balliju koji u ovoj ženi vidi opasnost za Emilija. Nakon takve reakcije Emilio se suprotstavlja Balliju smatrajući da se može osloniti na svoje životno iskustvo i da će to za njega biti samo prolazna avantura.

Ovaj drugi se usprotivio: Zar ja da budem u opasnosti, u ovim godinama i sa ovolikim životnim iskustvom? Brentani je često pričao o svom iskustvu. Ono u šta je on vjerovao da se može nazvati tako, bilo je ponešto što je on pokupio iz knjiga, veliko nepovjerenje i prezir prema sebi sličnima.²⁵

Stefano Balli, Emilijev prijatelj, od njega je bio stariji pet godina. On u Emilijevom životu igra autoritativnu figuru. Emilio u njemu vidi oslonac, podršku i izražava veliku želju da mu bude prijatelj. Iako je manje obrazovan od Emilija, Ballijevo životno iskustvo je na njegovoj strani i učinilo ga je sposobnim i mudrim muškarcem, čak pomalo i oholim. Balli je u Emilijevom životu bio važna dopuna, svaki put kada bi imao nekih problema ili bio nesposoban da izrazi vlastito mišljenje. Iako Balli nije bio u potpunosti ostvaren umjetnik, imao je velikog uspjeha kod žena.

Stefano Balli bio je visok i snažan čovjek, plavih, mladalačkih očiju na jednom od onih voštanih lica koja ne stare- njegove godine su se jedino odavale u prosijedoj smeđoj kosi- brada mu je bila precizno zašiljena, njegova kompletna figura je bila uspravna i pomalo gruba.²⁶

Njegov uspjeh kod žena je bio očigledan, a u ženama je vidio jednu vrstu zadovoljstva i nije bio muškarac koji je znao istinski voljeti ženu. Ono po čemu se mnogo razlikuje od protagoniste jesu visok stepen samopouzdanja, samopoštovanja i ambicioznosti. Balli je ostavio velike posljedice na Emilijevu sestru Amaliju. Ova djevojka čiji je život bio ispunjen monotonijom, sivilom i čiji je centar života bio Emilio dolazi u fazu ushićenja, iščekivanja i

²⁵ Ivi, str. 12.

²⁶ Ivi, str. 13.

ljubavnog zanosa koji uzrokuje umjetnik Balli. Njegove posjete Emilijevoj kući imale su za posljedicu da to uzbuđenje svaki put bude sve veće, a kuliminiralo je stanjem ekstaze i opsjednutosti. Kada je Emilio uočio bolest svoje sestre on moli Ballija da ne posjećuje njihovu kuću, čime je samo pogoršao Amalijino stanje. U romanu se generalno mnogo pojavljuje problem bolesti. Emilio se kukavički skriva iza bolesti koja mu je uzrok i alibi za bilo koju vrstu vlastite nesposobnosti. Svoje psihičko stanje često je povezivao sa fizičkom bolesti. Kroz fizičku bol zaboravljao je na stvarnost oko sebe, u njoj je pronalazio izgovor za vlastitu nesposobnost.

Emilio je bio sretan što je izgledao bolestan; mogao se žaliti na nešto što nije njegova nesreća kad već o njoj nije mogao pričati. Izgleda da me boli stomak- reče dirljivo. Ne žalim se na to, nego na tugu koju mi ta bol uzrokuje. Prisjetio se da je nekada čuo kako bol u stomaku uzrokuje tugu kod čovjeka.²⁷

Osim bolesti, Emilijev problem je bila i ljubomora. S jedne strane osjećao je ljubomoru zbog Angioline, a s druge strane ljubomoru prema Balliju. Smatra da je glavni uzrok ljubomore Angiolina i da bi kada napuštanjem ove veze za njega sve bilo lakše, čak bi se popravio i njegov odnos s Ballijem. Njegov odnos sa Angiolinom nije se mogao održati u nekoj normalnoj granici, a sigurnost i stav koji je imao na početku romana u vezi ove „djevojke iz naroda“ u potpunosti se promijenio. On se na nju veže u sve većoj mjeri, toliko da njegova ljubav prerasta u bolesnu ljubomoru. U jednom momentu on shvata ozbiljnost svoje ljubomore: *Bio je on taj koji je čudna i bolesna individua, a ne Angiolina.*²⁸ Čak ni njene prevare i laži nisu uspjele da ga navedu da odbaci tu vezu koja je za njega bila ništa drugo osim toksična. Osim što je veza sa Angiolinom imala takve posljedice na njega, s druge strane imala je i na njegovu sestru Amaliju. Njen problem bio je Balli. Amalia kao i Emilio predstavlja bezvoljnu ličnost koja se odavno prepustila sudbini. Ni njen fizički izgled, niti karakter nisu osobine kojima se Amalia može pohvaliti. Amaliju smo upoznali kroz mnoge situacije u romanu, a najviše kroz njenu iluziju i neuzvraćenu ljubav koju osjeća prema Balliju. Njen opis u romanu ostavlja utisak jedne mizerne, ravnodušne i tmurne osobe.

Vrata mu je otvorila gospođica Amalia. Ta djevojka je u Balliju budila neprijatan osjećaj žaljenja. On je vjerovao da je dozvoljeno živjeti samo kako bismo uživali u slavi, ljepoti ili snazi, ili barem barem u bogatstvu, međutim to nije bilo tako, zato što bismo onda postajali mrzovoljno opterećenje u životu drugih ljudi. Zašto je dakle živjela ova

²⁷ Ivi, str. 81.

²⁸ Ivi, str. 74.

*jadna djevojka? Ona je bila očigledna greška majke prirode. Ponekad, kada bi dolazio u tu kuću i ne bi u njoj zaticao svog prijatelja, izmišljao bi poneki izgovor da odmah, ali odmah ode, jer da je mnogo rastuživala ta blijeda djevojka i njen slabašni glas.*²⁹

Amalia kao ženski lik predstavlja suštu suprotnost Angiolini. Dok je Angiolina živahna i vesela, Amalia je ugašena i stara prije vremena. Amalia živi život djevojke u tijelu starice. Kada je riječ o ova četiri lika Angiolinu i Balliju bismo mogli svrstati u energične i aktivne borce, dok bismo Emilija i Amaliju mogli svrstati u zamišljene i senilne nesposobnjakoviće. Kao što je Angiolina unijela radost u Emilijev život, tako je i Balli unio radost i uzbuđenje u Amalijin. Njeni dani i noći se počinju svoditi na razmišljanje o njemu. Ona postaje, kao i druge žene, potčinjena Balliju, njena sreća zavisi od njega. U odnosu sa Ballijem, bolje rečeno u odnosu koji je ona sebi zamislila, nema ničega problematičnog, kao što nije bilo ni u njenom cjelokupnom životu. U njenom životu ranije je postojao samo brat Emilio koji joj je bio sve. Kada se on zaljubljuje u Angiolinu ona se napokon osvijesti i postavlja sebi pitanje da li je on živio za nju, svoju sestru, da li ni njemu ne predstavlja ništa u životu. Njenu vjeru i nadu u život u neku ruku vratio je jedino Balli, međutim ni to neće dugo potrajati, nakon čega će se Amalijino stanje samo pogoršati. Ona se uskoro vraća svom starom, uobičajenom životu i staroj sivoj haljini, kakva je i njena sudbina. Kada je Amalia uočila nepravdu koja joj je počinjena i da život ljude dijeli na sretne i nesretne, ona više ni u čemu ne uspijeva pronaći utjehu. Kroz njen lik Svevo nam predstavlja tragediju buržuskog života, osuđuje društvo i Amaliju predstavlja kao žrtvu tog vremena. Ona prihvata svoje stanje, u tišini se povlači i zbog svog ponosa odbija čak i komunicirati sa bratom. To je njena priroda i ona je to prihvatila, dok Emilio s druge strane ne pripada niti jednom svijetu, on čak ni ne zna kakva je njegova priroda, ali se uporno nada nečemu. I Balli i Angiolina se najviše razlikuju od Emilija upravo po njihovom karakteru. Balli je snažna ličnost koja se ne susreće sa problemima s kakvim se susreće Emilio. Balli i Angiolina su prirodna bića, predstavnici dekadentnog društva koje nam Svevo želi prikazati. Balli sebe smatra superiornijim od ostalih zbog vjere u svoju genijalnost i ega koji mu hrane sve žene koje su mu naklone. Angiolina je koketa koja predstavlja figuru *donna fatale* (fatalna žena), ona je povodljiva, naivna, perverzna, spontana i sklona lažima. Ono što je interesantno jeste činjenica da Emilio kroz čitav roman ne gubi nadu da će jednom uspjeti promijeniti Angiolinu. Iluzije kojima glavni lik pribjegava ne dozvoljavaju mu da ozdravi, da vidi svijet onakvim kakav jeste. On ne shvata da suštinski problem ne leži u drugima, nego u njemu samom. Ne shvata da mora promijeniti sebe. On uporno traži izgovore i alibije za svoje postupke i njegova nemogućnost

²⁹ Ivi, str. 52.

da uoči stvarnost na način kakva jeste ne dopušta mu da ozdravi. Ukoliko uporedimo našeg protagonistu Emilija sa prethodnim protagonistom, Alfonsom Nittijem, možemo reći da ipak ne postoji tolika doza pesimizma kao kod Alfonsa. Ta činjenica se najbolje ogleda u tome da Emilio nije odlučio okončati svoj život. Lik koji je u romanu doživio Alfonsovu sudbinu je Amalija, koja na kraju romana umire. Dok Alfonso nije imao prijatelja, ni porodicu, Emilio je imao prijatelja od kojeg je mogao dobiti savjet, mišljenje i podršku. Imao je i sestru kojoj je bio centar života, a u romanu je Amalija žrtva dekadentnog društva i bolesnog sistema. Emilio nije primjer zatvorene individue kao što je to Alfonso. On proučava druge, prati njihove postupke i vodi dijalog s drugim ljudima. Kada uporedimo ova dva lika vidimo koliko je važan dijalog, odnos sa drugim ljudima, prijateljstvo, pa makar ono i ne bilo iskreno. To je rezultiralo da Emilio ne bude tragični junak ove priče. Emilio je iz svog života amputirao osobe koje ga čine nesretnim.

Dugo ga je njegova avantura ostavila rastresenim i nezadovoljnim. Kroz njegov život su prošli ljubav i bol i lišen ovih elemenata, sada se nalazio sa osjećajem koji imaju oni kojima je amputiran jedan važan dio tijela. Praznina je na kraju ispunjena. U njemu se ponovo rodila naklonost prema miru, sigurnosti, i briga o samom sebi mu je otklonila bilo kakvu drugu želju.³⁰

Na kraju romana Emilio se vraća u lika kakav je bio na početku. On shvata da je Angiolina jedna velika iluzija i razočarenje. Svevo nam kraj ne prikazuje pesimistično, nego pred nas stavlja protagonistu koji se vraća u period svog mladalačkog zanosa, iluzija i sanjarenja. Shvata da više ne čezne da tim stvarima i da nema želja. Ne žali za izgubljenim vremenom jer je napokon pronašao mir. Emilio ostavlja utisak da ima nadu. Na kraju romana Emilija možemo zamisliti kao starca koji se osvrće na svoj život i svoju mladost, bez kajanja, grižnje savjesti i žaljena što nije uživao u ljubavi. On je lišen bilo kakve želje i ostaje vječiti sanjar.

Godinama poslije, on je zastao zadivljen nad tim najsvjetlijim periodom njegovog života. Živio je kao starac koji se prisjeća mladosti. U njegovoj svijesti besposlenog književnika, Angiolina je doživjela čudnu metamorfozu. Njena ljepota ostala je neizmjenjena, ali je poprimila i sve Amalijine dobre osobine, tako da je ova u njoj drugi put umrla. Postala je tužna, neutješno inertna, imala je jasne, intelektualne oči. Vidio ju je pred sobom, kao na oltaru, bila je personifikacija misli i bola i uvijek ju je volio,

³⁰ Ivi, str. 191.

*ako je ljubav divljenje i želja. Ona je predstavljala sve ono plemenito na šta je on u tom periodu života mislio i obraćao pažnju.*³¹

Emilio shvata da je život prepun iluzija, nije bio sposoban da analizira samog sebe i da pobijedi svoje slabosti. On je shvatio da na svijetu postoje bića koja su nesretnija i tragičnija od njega, kao što je njegova sestra Amalia. *Alfonsova nesposobnost, njegova radikalna nemogućnost življena na neki način je prevaziđena. Samo u tom smislu Emilijeva pobjeda može biti definisana kao takva. Senilnost označava važan i neponovljiv trenutak na ljudskom i književnom putu Sveva. Od tog trenutka započinje skretnica koja će kulminirati u Zenovoj svijesti i pretvoriti se u oblik pesimizma koji nije individualan, nego društven.*³²

³¹ Ivi, str. 192.

³² Mejdanija, Mirza, *Nesposobni- neprilagođeni junak Itala Sveva u: Pismo VIII*, str. 301- 315.

6. Zeno Cosini i *Zenova svijest*

Razvoj Svevove misli, traganje za jasnijom vizijom svijeta, obrazovanje na polju književnosti, odnosno čitanje italijanskih klasika, te njemačkih idealističkih filozofa na italijansku i evropsku scenu iznjedrit će novi roman pod nazivom *Zenova svijest*. Nakon pauze od 25 godina Svevo se pojavljuje sa novim romanom koji je postao klasik ne samo italijanske, nego i svjetske književnosti. Svevo ovaj roman objavljuje 1923. godine. Roman se sastoji od predgovora, uvoda i šest poglavlja iz kojih saznajemo o pojedinim fragmentima protagoniste Zena Cosinija. Ta poglavlja nose nazive: *Pušenje*, *Smrt mog oca*, *Povijest moje ženidbe*, *Supruga i ljubavnica*, *Povijest jednog trgovačkog društva* i *Psihoanaliza*. Istraživanje svijesti, čovjekovog položaja u društvu, susret sa psihoanalizom, osuda društva, težak položaj pojedinca u izopačenom društvu, neke su od glavnih tema koje se isprepliću u romanu. Dva faktora koja su znatno uticala na Svevovo stvaralaštvo u ovom periodu su prijateljstvo sa James Joyceom i čitanje djela psihoanalize. Kada Sigmund Freud 1900. godine objavljuje djelo pod nazivom *Tumačenje snova*, mijenja se percepcija stvarnosti. Freudovom psihoanalizom dovodi se u pitanje vladanje vlastitim konceptivnim sadržajima i vlastitom voljom. *Ta teorija se temelji na pretpostavci o sistemu instinkata, seksualnim i agresivnim nagonima koji energiziraju većinu reakcija čovjeka.*³³ *Zenova svijest* je roman napisan u prvom licu. Protagonista romana je trgovac Zeno Cosini. On na nagovor svog psihijatra, kojeg u romanu upoznajemo pod imenom Doktor S, počinje pisati dnevnik koji bi trebao obuhvatiti cijeli njegov život, počevši od djetinjstva. U odnosu na prethodna djela koja imaju karakteristike tradicionalnog romana, kako u pogledu tematike, tako i u pogledu strukture, ovaj roman se smatra antiromanom, odnosno prototipom tradicionalnog romana. Svevo izbacuje pisanje u trećem licu, a uvodi pisanje u prvom licu, odbija objektivno vrijeme i uvodi trajanje radnje, te akcenat nije nam vanjskim kriterijima, nego na psihičkom stanju glavnog lika. Interpretiraju se manji i veći događaji i imaju simboličnu vrijednost. Radnja je smještena u Trst, a scene se odvijaju uglavnom u unutrašnjem prostoru, mada su opisane i neke scene koje se dešavaju u vanjskom prostoru. Događaji koji se opisuju nemaju hronološki slijed, i nisu jedna ravna linija koja ima početak i kraj, nego se odvijaju onako kako se glavni lik romana tih događaja prisjeća. Sadržaj romana nije neka priča ili činjenica, nego su to sjećanja glavnog lika koja autoru dopuštaju da ih sa psihološkog aspekta analizira. Osnovne teme koje preovladavaju u djelu su psihoanaliza, buržuska kriza i odnos između zdravlja i bolesti. Italo Svevo je usmjerio svoj roman na

³³ Randy J. Larsen, David M. Buss, (2007), *Psihologija ličnosti*, Naklada Slap, str. 15.

ispitivanje psihološke dimenzije pojedinca, na analizu dubokih strana svijesti iz koje proizilaze tjeskoba, sukobi, kontradikcije, fikcija unutar koje se pojedinac bori sa vlastitom nesposobnosti i neprilagođenosti svijetu oko sebe. Psihoanaliza piscu pomaže svojim priznatim teorijama, kako bi što bolje ispitaio ove individue i mogao doprijeti u dubinu ljudskog stanja. Kada je riječ o krizi buržoazije, ona je produkt ozbiljnih promjena koje su se desile kako na ekonomskom, tako i na političkom polju. Velika industrijska buržoazija dolazi na čelo društva, a iza sebe potiskuje srednju i sitnu buržoaziju. Takvo potisnuto društvo nalazi se na margini zajednice, nezadovoljno i razočarano. Ovaj problem bio je izražen posebno u prvom romanu kojeg smo analizirali, *Jednom životu*. Kada je riječ o temi bolesti, u ovom romanu bolest je stanje neprilagođenosti koje proizilazi iz svijesti glavnog lika. Bolesnik je posmatrač koji se gleda u ogledalu i samog sebe analizira. Kasnije to stanje prerasta u nešto ozbiljnije, u patološko stanje praćeno nervozom, nemarom, pojedinim kompleksima. Na kraju bolest postaje univerzalno stanje svih ljudi, kompletnog društva, bolje rečeno modernog društva koje su pogađali ratovi, uništavanje, eksplozije, ugnjetavanje i prenaseljenost. Život u svojoj cjelokupnosti postaje bolest, bolest društva koje ne može da ozdravi.

Zeno je lik koji se nalazi između bolesti i zdravlja, svjesnog i nesvjesnog, naracije i razmišljanja te potrebe za drugim ljudima i nemogućnosti ostvarivanja odnosa sa istim. On neprestano traži ravnotežu za koju zna da je ne može postići. Zarobljen je u buržujskom svijetu koji mu ne prija i u kojem osjeća da se ne može uklopiti. Za razliku od prethodnih protagonista koji su u sebi imali elemente heroja, Zeno Cosini predstavlja antiheroja. Zeno je običan čovjek „iz naroda“ koji predstavlja figuru nesposobnog junaka. Iz pisma doktora S saznajemo da se Zeno podvrgnuo psihoanalizi, ali da nije istrajao u tom procesu, te da je doktor ostao bez zaključaka i rezultata svog rada. Doktor S nam sugerira da ne vjerujemo glavnom liku. Zeno je voditelj i tvorac ove priče, ali kod čitaoca uzrokuje brojne sumnje i špekulacije.

*Činilo se da je bio toliko željan upoznati sebe! Kad bi znao kolika bi iznenađenja mogao naći u tumačenju tolikih istina i laži što ih je ovdje nagomilao!*³⁴

Kao što je ranije rečeno, u romanu saznajemo detalje o pojedinim, važnim fragmentima iz Zenovog života. Saznajemo o njegovom odnosu sa ocem, poroku pušenja kojeg se pokušava osloboditi, o ženidbi, nesretnom braku i podvrgavanju psihoanalizi kao mogućnosti ozdravljenja. Zeno je sin Silve Cosinija. Zenov otac nije najidealniji primjer očinske figure, barem iz onoga što nam protagonista predstavlja. Silva nije imao povjerenja u Zena, a to nam

³⁴ Svevo, Italo, (1982), *Zenova svijest*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, str. 7.

najbolje dokazuje činjenica da je vođenje porodičnog posla prepustio nadzorniku Oliviju. Dok se prisjeća djetinjstva Zeno nam otkriva detalje o svojoj porodici. Otac Silva predstavljen je kao pasivna ličnost koja je ukalupljena u tadašnje društvo, bez želje i volje za napretkom i promjenama. Detaljnije o Zenovom ocu saznajemo iz drugog poglavlja romana. Središnji događaj u ovom poglavlju je smrt Zenovog oca. Njegov otac je opisan kao mirna osoba. On odbija sve što bi bilo suprotno njegovim životnim idealima i njegovom svijetu. Taj svijet je baziran na vjeri u mirne ideje koje su u stabilnom i nepomičnom redu. Zbog ovakvog pogleda na svijet Silva i njegov sin uvijek su bili u sukobu. Njihov razdor ogleda se u mnogim stvarima, kao naprimjer kada je otac Zena pokušao naučiti kako da posluje i da mu prenese svoje životno iskustvo. Svi ti pokušaji nisu dali nikakav rezultat. Kroz figuru oca i sina Svevo nam je predstavio sukob dvije generacije, gdje je sin nesposoban, a otac fizički nemoćan. Zeno nikada nije osjetio očevu ljubav i solidarnost, niti su uspjeli izgraditi međusobno povjerenje. Između oca i sina ostala je jedna velika praznina, nedorečenost i nedostatak komunikacije. Dok piše, Zeno ne želi mnogo posvetiti ocu, što i sam priznaje:

Bilo kako bilo, da ne gubim vrijeme, o njemu ću reći samo onoliko koliko može pomoći da se oživi sjećanje o samom meni.³⁵

Figura oca u Zenu budi mržnju, iako on to ni sam sebi ne priznaje. Očinska figura je predstavljena u romanu kao suprotnost Zenovoj indiferentnosti i nesposobnosti. Kao dva suprotna karaktera, sin za oca predstavlja razočarenje i ogorčenost. Kada mu se otac razbolio Zeno je odlučio da brine o njemu, tako da sticajem okolnosti biva uz njega sve do časa smrti. Bolest ih je na neki način povezala, ali ni to nije trajalo dugo, jer je uskoro nastupila Silvina smrt. Trenutak kada Silva na samrtni ošamari Zena ostao je duboko urezan u njegovom sjećanju. Šamar ostaje kao traumatično sjećanje i vječita dilema u Zenovoj podsvijesti, da li je on bio namjeran ili slučajan. Iako Zeno sam sebe uvjerava da je to bila slučajnost nikada se nije uspio osloboditi sumnje. Nakon Silvine smrti ostalo je mnogo nedorečenosti i praznine u odnosu između oca i sina.

Morali su me silom udaljiti iz one sobe. On je bio mrtav a ja mu nisam mogao dokazati svoju nevinost!³⁶

Porok protiv kojeg se naš protagonist bori je, kao što je već spomenuto, pušenje. Zeno je počeo pušiti kao dijete, krijući se od ostalih. Često je krao novac koji je njegov otac ostavljao u prsluku, ili bi jednostavno pušio ostatak očeve cigarete. Zeno se uporno pokušava osloboditi

³⁵ Ivi, str. 35.

³⁶ Ivi, str. 62.

svog poroka, još u mladosti je to pokušavao i svaka njegova „posljednja cigareta“ veže se za neki važan događaj, kao što je naprimjer upis na fakultet, ili rođenje njegove kćerke. Međutim svi ti pokušaji su uzaludni. Svaki put kada bi sa užitkom zapalio „posljednu cigaretu“ poslije nje bi uslijedile i druge u nizu donesenih, a zatim vrlo brzo povučenih odluka. Te odluke su veoma specifične za Zena koji je neodlučan, ili bezvoljan da odluči i nesposoban je da duboko protumači i prihvati neki prijedlog. U ovom poglavlju uočavamo neprestano kolebanje, bezvoljnost, ironiju, nesposobnost, razotkrivanje umijeća nesvjesnog. Izraz „posljednja cigareta“ spominje se odmah na početku poglavlja. Na korici jednog Zenovog rječnika stoji: *Danas 2. februara 1886. prelazim sa studija prava na studij hemije. Posljednja cigareta!*³⁷

Zeno mnogo vremena provodi razmišljajući o društvu, stanju u kojem se nalazi, brojnim situacijama i analizira sam sebe. Zena plaši činjenica da je cigareta jedini krivac za njegovu nesposobnost. On propituje svoju mladost i trenutno stanje. Pita se da li ga je pušenje spriječilo da bude idealan i jak čovjek. U jednom trenutku svoje mane pripisuje mladenačkoj slabosti, ali kada sagleda sebe trenutno i dalje ne pronalazi odgovor na svoje pitanje. Zeno je ostao osoba koja prelazi sa odluke na odluku, a svaka odluka završi cigaretom. On pati od nesposobnosti odlučivanja i donošenja ključnih odluka za vlastiti život. Njegovi stavovi o cigareti su ponekad nejasni. U jednom trenutku on krivi pušenje, jer u njemu vidi razlog svoje nesposobnosti i neuspješnih godina iza sebe, dok u drugom trenutku u pušenju vidi slobodu i pobjedu nad samim sobom. Može se zaključiti da je pušenje samo alibi iza kojeg se on krije i pomoću kojeg opravdava samog sebe.

*Mislim da cigareta ima jači okus kad je posljednja. I druge imaju svoj poseban okus, ali manje jak. Posljednja dobiva slast od osjećaja pobjede nad samim sobom i nade u blisku budućnost snage i zdravlja. Druge su važne zato što se njihovim paljenjem pokazuje vlastita sloboda, a budućnost snage i zdravlja ostaje, ali se malo udaljava.*³⁸

U početku je pušenje za Zena reakcija na odnos sa ocem, međutim kasnije postaje reakcije na stvarnost i na društvo koje ga okružuje. Njegovi pokušaji i naponi da odbaci cigarete se uvećavaju, ali mu to nikako ne polazi za rukom. Nakon niza zabilježenih datuma koji predstavljaju njegovu „posljednju cigaretu“ Zeno shvata da je pušenje posljednje cigarete za njega zadovoljstvo i da svaka cigareta ima poseban okus koji se veže za činjenicu da nakon nje Zeno više neće moći pušiti. Zenovi dani se završavaju mnogim ispušenim cigaretama i novim obećanjima da više neće pušiti. Porok pušenja je uvijek protumačen uz dozu ironije kojoj je

³⁷ Ivi, str. 15.

³⁸ Ivi, str. 16.

autor dodao najbolje ishode u trenutku kada je predstavljena skraćenica P. S. (posljednja cigareta). Svevo upire prst u kompletno društvo, njegove komplekse i krizu identiteta. Ono što je Zenu bilo potrebno je da shvati da njegova prava bolest nije cigareta, nego namjera, odnosno nedovoljna želja za odlukom. Unutar njega odvijala se borba između dvije osobe, jedna je zapovijedala, a druga kršila zapovijedi. Jedan događaj vezan za cigarete, koji pokazuje Zenovu nedovoljno jaku volju i neodlučnost u vezi pušenja je kada opisuje kako se, kao dvadesetogodišnjak, razbolio od cigareta, ali to nije bio dovoljno jak razlog da prestane pušiti.

Zapalih cigaretu i odmah se osjetih lišen nemira, premda se groznica možda povećala i premda pri svakom dimu osjećah da me peku krajnici kao da ih dodiruje raspiren ugarak. Popuših cijelu cigaretu pomnjivo kao što se izvršava neki zavjet. I pateći užasno sve vrijeme, popuših još mnoge druge za vrijeme bolesti. Otac je dolazio i odlazio s cigaretom u ustima govoreći mi:

-Bravo! Još koji dan suzdržavanja od pušenja i bit ćeš zdrav!³⁹

Gospodin Malfenti, Zenov budući punac, u romanu predstavlja Zenovu izgublenu očinsku figuru. U dijelu romana koji nosi naziv *Povijest moje ženidbe* Zeno navodi kako je njegova *ženidbena pustolovina započela kao poznanstvo s budućim tastom*⁴⁰ i kao prijateljstvo i divljenje koje mu je Zeno iskazovao prije nego što je saznao da gospodin Malfenti ima kćerke spremne za udaju. Gospodin Malfenti predstavljen je kao neustrašiva osoba kada je riječ o poslovnom svijetu. Iako nije bio obrazovan kao Zeno, bio je sposoban i marljiv trgovac. Zeno nije skrivao divljenje prema njemu i trudio se da zasluži njegovo poštovanje. *On ubrzo primijeti moje divljenje i na njega odgovori prijateljstvom koje mi se odmah učini očinskim.*⁴¹ Gospodin Malfenti ima suprugu i četiri kćerke: Adu, Albertu, Augustu i Annu. Ime svake kćerke počinje slovom A, dok Zenovo ime počinje slovom Z, što je njemu davalo utisak da se *sprema uzeti ženu daleko od svoga sela.*⁴² Svevo ovim želi pokazati razliku između dva svijeta, Zenovog i svijeta buržujске klase koji predstavlja porodica Malfenti. Zeno počinje redovno posjećivati njihovu kuću i sjediti u dnevnom boravku pričajući im razne priče. Zeno se za tu kuću i porodicu sudbonosno vezao, postavši njihov zet. Od četiri kćerke porodice Malfenti Ada je za Zena bila najljepša i najzanosnija, iako je jedino ona bila ravnodušna na njegove posjete i priče. Zenove planove da osvoji Adu kviri dolazak mladića Guida Speiera, mladog argentinskog trgovca. Kada Ada počne izražavati simpatije prema ovom mladiću Zeno se osjeća poraženim, naročito

³⁹ Ivi, str. 15.

⁴⁰ Ivi, str. 65.

⁴¹ Ivi, str. 66.

⁴² Ivi, str. 71.

zbog njegove elegancije, sposobnosti i vještine sviranja violine bolje od Zena. Jedina sestra prema kojoj Zeno nije imao simpatije je Augusta, ali na kraju nju ženi. Njihov brak se pokazao savršenim i za njega Augusta predstavlja primjer idealne supruge koja mu pruža miran porodični život. Zeno o ženidbi ima jasan stav i kaže:

*Stoga može biti da mi je misao da se oženim došla od umora zbog slanja i slušanja tog jedinog prizvuka. Ko još nije iskusio brak vjeruje da je važniji nego što jest.*⁴³

Da brak za njega ne predstavlja ništa sveto dokazuje i činjenica da je pronašao ljubavnicu, mladu Carlu, djevojku iz naroda. Njihova veza na remeti Zenov brak, budući da Augusta ničega nije bila svjesna. Kada Carla ostavlja Zena i udaje se za učitelja muzike kojeg joj se on našao, Zeno se osjeća loše, ali rođenjem njegove kćerke mora igrati ulogu dobrog muža. Ukoliko uporedimo likove sestara, Ade i Auguste, one su i fizički i psihički dvije suprotnosti. Ada je prelijepa, očaravajuća žena u čiju se ljepotu Zeno zaljubio. Adina ljepota činila mu se kao nešto što bi moglo vratiti njegovo zdravlje, nešto što bi ga moglo oporaviti. Međutim Ada nije voljela Zena, dok ga je Augusta prihvatila onakvog kakav jeste.

*Malfentijevi su željeli da se oženim Augustom a nisu željeli da se oženim Adom i to zbog jednostavnog razloga što je Augusta bila zaljubljena u mene a Ada ni najmanje.*⁴⁴

U dijelu romana koji govori o Zenovom vjenčanju vidimo da on kasni zbog svoje rastresenosti, što Augustu čini uznemirenom i zadaje joj strah da će biti ostavljena pred oltarom. Kada je nastupio dan njihovog vjenčanja Zeno, koji je već trebao biti spreman i krenuti, leži u krevetu i puši, posmatrajući zimsko sunce. Nakon kolebanja da li da napusti Augustu, ili da ode na ugovoreno mjesto, Zeno na kraju ipak stiže navodeći nekoliko izgovora za svoje kašnjenje. Augusti, koja je pri Zenovom dolasku bila vidno blijeda, vratile su se sve boje na lice kada je on izgovorio sudbonosno „da“. Ta činjenica ljuti Zena, jer smatra da njegovo „da“ nakon kašnjenja Augusti ne bi trebao biti dovoljno jak dokaz njegove ljubavi.

*Pred oltarom sam rekao „da“ u rastresenosti jer sam u svom živom sažaljevanju Auguste izmišljao četvrti razlog svoga zakašnjenja i činio mi se bolji od svih drugih. Međutim, kad smo izašli iz crkve, primijetih da su se Augusti vratile sve njezine boje. To me je pomalo naljutilo jer ono moje „da“ nije moglo biti dovoljno da je uvjeri u moju ljubav.*⁴⁵

⁴³ Ivi, str. 64.

⁴⁴ Ivi, str. 99.

⁴⁵ Ivi, str. 154.

U predzadnjem poglavlju Zeno opisuje nastanak trgovačkog udruženja. Guido Speier osniva trgovačku firmu koju nije sposoban voditi. Zeno nudi da mu pomogne, zbog svog iskustva u administrativnim poslovima, ali je udruženje zbog veoma lošeg vođenja osuđeno na propast. Guido želi da izvrši samoubistvo ne bi li to podstaklo njegovu suprugu Adu da mu da sumu novca kako bi spasio firmu. Greške koje Guido i dalje pravi ne daju mu da se izvuče iz stanja u koje je dospio, što na kraju zaista dovodi do njegovog samoubistva. Zeno se u tom trenutku pokazuje vrlo vještim i kockajući se na berzi uspijeva vratiti Guidin novac i djelimično zadobiti povjerenje porodice, ali ne i povjerenje Ade. Ona ga optužuje da je po drugi put ubio Guida i nakon sahrane odlazi u Argentinu sa djecom. Zeno je kroz priču ovog trgovačkog udruženja još jednom spoznao licemjerstvo i bolest buržujskog društva. Razmišlja i o Guidovoj smrti, te je vidi kao pročišćenje od grijeha. U ovom poglavlju on za društvo kaže:

Uvjeren sam da bi se pri osnivanju jedno društvo moglo napraviti jednostavnije, ali ono je načinjeno ovako, s gušom na jednom svom kraju i vodenim otokom na drugom, i tu nema lijeka. U sredini stoje oni kojima se počela stvarati guša ili otok i na cijelom pravcu, u cijelom čovječanstvu, apsolutnoga zdravlja nema.⁴⁶

Poglavljje koje ujedinjuje formalnu strukturu romana je *Psihoanaliza*. Kako bi se izliječio Zeno se odlučio podvrgnuti psihoanalizi, na nagovor doktora S. Zeno piše dnevnik, u nadi da će mu to olakšati zlo koje mu je donijelo liječenje. Vraća se u djetinjstvo gdje vidi sebe kao nevinog dječaka koji iskreno voli svoju majku i poštuje i izražava naklonost prema svome ocu. On sebe ne smatra bolesnim, jer kako kaže najbolji dokaz da nije ni bio bolestan je taj što nije ozdravio. Zeno psihoanalizu vidi kao psihičku pustolovinu u kojoj ne zna ni šta će sresti, ni kako će se ona završiti. Psihoanaliza se bi mogla biti odličan način da Zeno otkrije samog sebe i da se čitaocu možda kompletira slika o ovom liku. Zeno je shvatio da stvarnost nije moguće dokučiti i u potpunosti razriješiti, stoga odlučuje pisati dnevnik prisjećajući se pojedinih fragmenata iz svog života. Kao što je ranije spomenuto u radu, doktor S nam sugerše da se u Zenovim ispovijestima nalaze i istine i laži. Bolest koja se prožima kroz čitav roman predstavlja način da se dublje shvati smisao našeg postojanja. U romanu se pravi podjela društva na bolesne i zdrave. On shvata da nije on bolestan, nego da je bolesno društvo koje ga okružuje. Samo kraj svijeta može ljude osloboditi od bolesti. Moderan čovjek svojim djelovanjem može samo donijeti katastrofu. Zeno nam svojim likom predstavlja krizu savremenog čovjeka. Njegove poruke su univerzalne, jer svako društvo, u svim periodima ima svoje bolesti. On smatra da je za ljudsku egzistenciju jedini izlaz da čovjek ponovo prihvati

⁴⁶ Ivi, str. 312.

vlastitu nesigurnost i sumnju i stanje na koje ga prisiljava njegovo postojanje. Pisanje dnevnika mu pomaže da se barem djelimično oporavi. Zeno je shvatio da jedino smrt može biti naše iskupljenje. Roman završava razmišljanjem o zagađenosti, o čovjeku koji uništava planetu i predstavlja sve veću egzistencijalnu prijetnju. Na posljednoj stranici romana nalazi se veoma zanimljivo i važno promišljanje protagoniste:

*Zakon jačega je nestao i izgubili smo zdravstveno odabiranje. Itekako bi nam trebala psihoanaliza: pod zakonom vlasnika većeg broja naprava uspijevat će bolesti i bolesnici.*⁴⁷

Ukoliko uporedimo prethodna dva lika sa Zenom, možemo zaključiti da Alfonso i Emilio predstavljaju ličnu tragediju, dok Zeno predstavlja univerzalnu tragediju. Alfonsa Nittija upoznali smo kao mladića koji je imao izuzetno burnu mladost koja je okončana tragično. Emilio Brentani je čovjek koji se osjeća senilnim i koji ne zna u šta je potrošio svoje mladalačke dane. Kao kontrast njima Svevo nam predstavlja Zena Cosinija koji je dostigao dob zrelosti, stekao porodicu, riješio egzistencijalne probleme oženivši Augustu, postigao određene uspjehe i uspone na ekonomskom i društvenom planu. Ono što je zajednička karakteristika i generalno karakteristika Svevovih likova je promišljanje i autoanaliza. Sa Zenom upoznajemo vrhunac bolesti društva koje ne može ozdraviti. U takvom društvu više i nisu toliko upečatljive i osuđene mane Svevovog nesposobnog junaka. Zeno je dostojan živjeti u takvom društvu. Njegova vizija svijeta je dosta jasnija, iskristalizirana. *Zeno Cosini je zasigurno Nittijev i Brentanijev stariji brat. Zajednički im je stalni i rasijani diletantizam, nedostatak ozbiljne i duboke odgovornosti prema životu. Ali za razliku od njih dvojice, budući da je njegovo životno iskustvo zrelije i složenije, on počinje shvatati smisao života. Cijelo je ljudsko društvo truhlo u temelju, sa svojom hipokrizijom, kompromisima, te izričitom željom da privid ostane zdrav. Protagonista Zeno u svakom slučaju dostojan je drugih.*⁴⁸

⁴⁷ Ivi, str. 426.

⁴⁸ Mejdanija, Mirza, *Nesposobni- neprilagođeni junak Itala Sveva* u: Pismo VIII/I, str. 301- 315.

7. Ispovijesti starog Zena

1928. godine Italo Svevo želi napisati nastavak svog romana *Zenova svijest*. Lik Zena Cosinija vraća se na scenu, te sedamdesetogodišnji protagonista nastavlja pisati svoj dnevnik. Pred čitaocem se sada nalazi sasvim drugačiji Zeno od onog iz trećeg romana. Nakon svog trećeg romana Svevo se posvetio pisanju novela, te je shvatio da se istina ne može u potpunosti dokučiti, ali je barem nastoji na neki način kristalizovati. Ključna riječ za starog Zena jeste kristalizacija, on više ne želi da sebe otkrije u potpunosti, nego da se sabere. Stari Zeno se želi sabrati tako što će prisjetiti pojedinih fragmenata svog života i prenijeti ih na papir. *Starčevo pisanje je poput „higijenske operacije“, „sabranosti“, to je kontrola vlastitih granica, tvrdoglava odbrana vlastite egzistencije.*⁴⁹ Pred nama se sada nalazi opušten narator koji piše svoj dnevnik svjestan da su njegove mane i neprijatnost koju osjeća naspram drugih ljudi sastavni dio njegove ličnosti. Kako je Zeno to i previdio, svakodnevni život je napredovao napretkom tehnologije. Uprkos novim izumima kao što su automobil, gramofon i sl. on je okružen svojim starim stvarima kao što su njegova radna soba, fotelja i cigarete. Poglavlja ovog nedovršenog romana su povezana i na taj način ih možemo shvatiti. Stari Zeno sada želi oživjeti sjećanje na neke prošle događaje i dati im smisao koji možda u prošlosti nisu imali. Osim toga, on negira i poništava neke teme koje su bile zastupljene u prethodnom romanu. Roman *Starac* je nedovršen zbog Svevove smrti, a sastoji se od pet poglavlja: *Ugovor, Ispovijesti starca, Umbertino, Moje slobodno vrijeme i Starkelja*. Zeno nam u ovim ispovijestima opisuje svoje uspjehe na poslovnom planu, koji su uslijedili po okončanju rata, o svojoj porodici, a naročito o unuku Umbertinu s kojim najviše voli da provodi vrijeme. Svjestan da mu se život bliži kraju Zenovi dani su uglavnom ispunjeni dosadom, a protiv inercije koju mu starost donosi uglavnom se bori pisanjem. Mladi Olivi, sin Olivija iz prethodnog romana, vodi Zenove poslove još bolje i odgovornije nego njegov otac. Ulazi u firmu, a zajedno s njim je i Zenov sin Alfio koji želi steći praksu. Njih dvojica su često u sukobu. Njihovu svađu potenciraju i neki drugi, kada su jednom prilikom bili na porodičnom ručku, Carlo, Zenov nećak, pokušava uvjeriti Alfija da ne napušta srednju školu kako bi mogao ići na fakultet, i ta tema pokreće diskusiju u porodici. Međutim Zeno, ne želeći da ima odnos sa svojim sinom sličan onom sa vlastitim ocem, izbjegava bilo kakav oblik nametanja ili uplitanja, ipak između oca i sina postoji velika

⁴⁹ Ferroni, Giulio, (2006), op. cit. str. 449.

udaljenost. Ono što Zeno zasigurno ne želi, jeste onakav odnos kakav je imao sa svojim ocem. On se u periodu starosti prisjeća posljednje scene, neposredno prije očeve smrti.

Dugi niz godina sam se trudio da odnos između mene i mog sina ne bude onakav kakav je bio između mene i mog oca. S tim ciljem sam nastojao da među nama ne bude nekih izliva naklonosti i ljubavi, kao što je ona bolna tjeskoba koju je za moju budućnost prouzrokovao moj otac na samrti, u tom trenutku, kada je već mnogo patio, jednako jednom strastvenom poljupcu, koji je kasnije, zasigurno prouzrokovao tu moju dugu i bolnu bolest, bolest zbog koje sam i nakon ozdravljenja sunce vidio slabije i teže udisao zrak. Zbog toga sam se trudio da izbjegnem između mene i mog sina velike izljeve emocija, i s moje strane patrijarhalno nametanje.⁵⁰

Figura oca je kao i u prethodnim romanima, i u ovom romanu od izuzetnog značaja. Zeno ne želi da ponavlja greške starog Silve, niti da se u bilo kojem segmentu života nameće svom sinu. Smatra da ne treba upravljati njegovim životnim odlukama, nego mu dati slobodu da sam odluči šta je dobro za njega. Zeno je svojoj djeci pružio finansijsku sigurnost i lagodan život, međutim njegov odnos sa sinom Alfijem je prepun tenzija i netrepeljivosti. Iako se Zeno trudi da se približi sinu razdor između njih je očigledan. Njihova distanca će doživjeti vrhunac kada Zeno odluči kupiti sliku od Alfija, smatrajući da će mu se tako približiti i shvatiti njegovu umjetnosti. To je dalo sasvim suprotan rezultat, otac i sin se još više udaljavaju. Ovim je ponovljena tema iz trećeg romana, gdje se osjećajni odnos između oca i sina veže za novac. Alfio je volio slikati, ali kako on to kaže jednu vrstu nove umjetnosti koju njegov otac ne bi mogao razumjeti. Zeno moli svog sina da mu proda sliku, kako bi kupio i bolje shvatio njegovu umjetnost. Alfio vidno iznenađen i postuđen ni sam ne zna šta da odgovori ocu. Koja je to zapravo prava cijena ljubavi između oca i sina? Iako se Zeno trudi da shvati svog sina i da pronalazeći „zajednički jezik“ posredstvom umjetnosti ojača njihov odnos, on ne shvata da je taj propust napravio mnogo ranije u godinama kada je sa Alfijem trebao graditi odnos utemeljen na ljubavi i međusobnom poštovanju. Kada je naposljetku Alfio odredio cifru svoje slike, Zeno je kupuje i kao što je i obećao drži je u svojoj radnoj sobi. Za Zena ta slika izgleda kao neka mrlja, ali ne želi je skinuti sa zida kako ne bi uvrijedio sina. Kasnije shvata da je Alfio stvorio sintezu vlastitog života i prenio je na platno i počinje da se divi toj umjetnosti.

⁵⁰ Svevo, Italo, (2010), *I racconti*, str. 299. dostupno na: https://www.liberliber.it/mediateca/libri/s/svevo/i_racconti/pdf/svevo_i_racconti.pdf posjećeno 15. 3. 2022.

Ja sam star i ne osjećam se dobro. Reci mi koliko želiš. Ja ću platiti koliko god želiš da ti se približim, da se približim tvojoj umjetnosti. Okažit ću tvoje djelo na zid moje radne sobe i gledat ću ga svaki dan. Na kraju ću ga i ja razumjeti. Nisam toliki idiot kolikim me ti smatraš. Istina je da sam star. Ali zato imam određenog iskustva. Istina je da se nisam nikada zanimao za slikarstvo, nego za muziku.⁵¹

Zenov odnos sa kćerkom nije ništa bolji od odnosa sa sinom. Antonia se vraća u porodičnu kuću nakon smrti muža. Zenu smeta njeno neprestano žaljenje i tugovanje, jer mu time narušava svakodnevnu harmoniju i mir posljednjih godina njegovog života. Prikazana je kao veoma ljupka osoba. Ona je ostala dosljedna svojim osobinama koje je usvojila zahvaljujući upućenosti u religiju. Bila je mnogo okrutna prema samoj sebi, nije odlazila na ples i nikada nije sama izlazila iz kuće. Njena zatvorenost i želja da bude zarobljena u kući davala joj je vrijednost dragulja porodice kojem je trebalo pridavati značaj. Jedinu radost u porodičnoj kući Zenu pružaju Augusta, koja ga i dalje mnogo voli, Carlo s kojim je mogao o svemu razgovarati i unuk Umbertino s kojim Zeno najviše voli provoditi vrijeme. U ovom romanu nije prisutna bolest kakvu smo vidjeli u prethodnom, ali su zato prisutne neizbježne godine starosti, inercija koju starost donosi i Zenova fizička nesposobnost da koristi svoje tijelo za zadovoljavanje vlastitih želja i požuda. Ono što je zanimljivo je da Zeno, kao da prkosi godinama koje su ga stigle, izjavljuje da se osjeća mlado i mnogo bolje nego što se osjećao godinama unazad.

Zanimljivo! Osjećam se toliko mlad i toliko sam drugačiji od onog što sam bio u mladosti. Šta je ona prava, velika starost? Smršao sam i osjećam se, da budem iskren, bolje sad nego godinama unazad. Kad bih nastavio ovako, ko zna kakve stvari ću činiti s 80 godina.⁵²

Kao pravi znak otpora godinama starosti Zeno pronalazi ljubavnicu. To je djevojka po imenu Felicita, koja pronalazi ljubavnike kako bi preživjela. Zeno s njom ugovara viđanje dva puta sedmično, a te posjete su morale biti plaćene. Zeno će ubrzo prekinuti tu aferu, jer je sebi dokazao da može biti sa ženama i da nije star.

Isključivši operaciju, želio sam prevariti majku prirodu i učiniti da vjeruje da sam još uvijek sposoban za reprodukciju i našao sam si ljubavnicu. Imao sam 67 godina: još uvijek nisam bio starelja.⁵³

⁵¹ Ivi, str. 306.

⁵² Ivi, str. 382.

⁵³ Ivi, str. 405.

Osoba koja Zenu unosi izuzetnu radost u život je njegov unuk Umbertino. Umbertino je sin Antonije i Valentina. Ima sedam i po godina i kada mu je umro otac on nije doživio toliku bol, koliko je doživio neko neobično iskustvo za dijete njegovog uzrasta. Zeno se mnogo vezao za njega, posjećuje ga svaki dan i donosi mu poklone. On voli njegov iskren dječiji osmijeh i njegove ekspresije. Zeno i Umbertino često izlaze u šetnju gradom, a prilikom tih šetnji Zeno biva zapanjen Umbertinovom znatiželjom i željom za otkrivanjem novih stvari. Sve to ga navodi na razmišljanje kako su ljudi u djetinjstvu nesvjesni šta ih čeka u životu, posmatrajući život kroz radost i znatiželju. Već u periodu adolescencije čovjek otkriva svoju nesigurnost.

Ja zaista vjerujem da volim Umbertina jer je još uvijek mali. Sada ima sedam i po godina i još uvijek nema nijedan naš porok. Ne voli i ne mrzi. Za njega je očeva smrt bila jedno zanimljivo iskustvo, više nego bol.⁵⁴

U posljednjem poglavlju romana Zeno se vraća na motive koji su ga naveli da počne pisati. On shvata da je stvarnost nemoguće dokučiti u njenoj cjelokupnosti. I dalje razmišlja o dekadentnom društvu i njegovim lažnim i iskrivljenim vrijednostima. Za Zena je sabiranje borba protiv takvog društva i inercije koju mu starost nameće. Jedino književnost čovjeku može vratiti red u život. Za njega je književnost jedna vrsta „higijene“ i liječenja. Dolazi do spoznaje da više nije inferioran u odnosu na društvo i da nije on taj koji je bolestan, nego da je cjelokupno društvo bolesno. Zeno više nije onaj stari, njegov pogled na svijet se promijenio, Svevov lik evoluirao, više se ne opterećuje zbog ljudi, njihovih postupaka, stvari i događaja.

Biti star čitav dan, bez predaha! I stariti u svakom trenutku! Teško se navikavam da budem ovakav kakav sam danas, i sutra se moram ponovo namučiti da opet sjednem u stolicu koja je postala još neudobnija. Ko mi može oduzeti pravo da pričam, da vičem i da se bunim? Utoliko više što je pobuna najkraći put do sabranosti.⁵⁵

Stari Zeno, koji živi između prošlosti i sadašnjosti, pronašao je svoj mir i izlaz u pisanju. Shvatio je da kristalizirajući na papiru prošle događaje kojih se sjeća može pronaći harmoniju koja mu je nedostajala.

⁵⁴ Ivi, str. 346.

⁵⁵ Ivi, str. 449.

8. Evolucija Svevovog neprilagođenog junaka

U prvim djelima Svevo prikazuje elemente naturalizma, uticaj Shakespearea i ruske književnosti, ali i Schopenhauerove filozofije. Iako su prva djela bila pod snažnim uticajem ove filozofije, samoubistvo protagoniste *Jednog života*, Alfonsa Nittija, udaljava ga od Schopenhauera. U ovom romanu Svevo nam je predstavio neizbježne posljedice ljudskog progresa, pad moralnih vrijednosti i marginaliziranost protagoniste u buržujskom društvu. Njegov nemir i nesposobnost prilagođavanja kulminirali su samoubistvom. Alfonso Nitti je najpesimističniji lik u nizu Svevovih neprilagođenih junaka. On ovim likom predstavlja krizu mladog čovjeka koji usljed industrijalizacije i naglog progresa teži za čistim zrakom i prirodom. Alfonso nije mogao opstati u sivom buržujskom društvu, bez prijatelja, ljubavi i ponižen kao intelektualac čiji intelekt ne može doći do izražaja u masi istih.

Nakon Alfonsa Nittija Svevo nam je predstavio još jednog neprilagođenog junaka, protagonistu *Senilnosti*, Emilija Brentanija. Za razliku od Alfonsovog iznimnog pesimizma, Emilio nije okončao svoj život. Njegova bolest počiva na činjenici da je on čovjek koji je prerano ostario i zavarava samog sebe, budući da je uvijek u iščekivanju da mu se sudbina nakloni, dok s druge strane ne hvata konce života u svoje ruke i nema nikakvu pokretačku snagu. Od Alfonsa ga razlikuje činjenica da nije počinio samoubistvo i da je naposljetku shvatio da u životu postoje nesretniji i tragičniji ljudi od njega, kao što je njegova sestra Amalija koja na kraju romana umire. Emilio nije ostao udaljen od društva, niti je bio odbačen, dok je Alfonso bio ponižen i uvrijeđen. Zbog toga možemo vidjeti mali pomak Svevovog neprilagođenog junaka, jer je Alfonsova nesposobnost i nemogućnost opstanka u društvu na neki način prevaziđena.

U trećem romanu predstavljen nam je sasvim običan glavni lik koji nije nikakav junak, niti izuzetan čovjek. Zeno Cosini, kojeg Svevo definira kao Alfonsovog i Emlijeovog brata, je pripovjedač, nesposobnjaković i umišljeni bolesnik. U romanu *Zenova svijest* imamo priliku vidjeti Svevovo poznavanje Freuda i psihoanalize, budući da se glavni lik, na nagovor svog psihijatra, odlučio podvrgnuti tom procesu kako bi ozdravio. Pisanje dnevnika za Zena predstavlja jedan vid samoopravdanja zbog lošeg odnosa sa ocem, rivalstva sa Guidom, nesretnog braka i ljubavnice. To nisu namjerne laži, nego zablude u kojima Zeno živi pokušavajući smiriti i ušutkati svoju svijest. On je uznemiren i promjenljiv lik koji želi iskušati razne egzistencijalne oblike, dok su svi oko njega „zdravi“ i kristalizirani. Ipak, Zeno je na kraju

shvatio da je kompletno društvo truhlo i da se mora mijenjati iz korijena. Naslutio je velike društvene promjene i tehnološki napredak koji će donijeti čovjek u budućnosti, ali će u isto vrijeme uništiti prirodu i pasti u još veću depresiju. Stav pisca prema svom junaku se u ovom romanu znatno promijenio i možemo uočiti prelaz iz zatvorene vizije svijeta, koja je karakteristična za 19. stoljeće, u otvoreniju viziju svijeta, koja je karakteristična za 20. stoljeće. Glavni lik je došao do spoznaje da je život jedna velika farsa i enigma u kojoj svaki pojedinac igra svoju ulogu.

Nakon perioda novela Svevo nam na scenu vraća Zena Cosinija, sada starca od sedamdeset godina. Zeno se vraća pisanju dnevnika i služi se sjećanjima kako bi ih prenio na papir i kako bi mu ona poslužila da ozdravi. Stari Zeno više nije opterećen ljudima, događajima i stvarima. On je shvatio da ne postoji mogućnost definisanja jedne čiste i kristalne istine, nego da mu preostaje samo da se sabere i da kristalizuje pojedine fragmente iz svog života i da ih oživi u sjećanju. Kao sredstvo interpretacije vidi književnost, pisanje je za njega spas od inercije koju mu donose godine starosti. Dakle, ukoliko sumiramo ova četiri lika možemo reći da je Alfonso Nitti tragični junak koji se nije uspio uklopiti u norme društva u kojem je živio, Emilio Brentani preživljava zahvaljujući mašti i iluzijama, a Zeno shvata da svako interpretira stvarnost na svoj način, da nije on bolestan, nego cjelokupno društvo i da istinu nije moguće u potpunosti dokučiti. I baš kako Zeno kaže: *Život nije ni ružan ni lijep, ali je originalan.*

9. Zaključak

Iako su djela Itala Sveva bila marginalizirana od strane italijanske književne kritike, on je pisac koji je postao klasik, ne samo italijanske, nego i evropske književnosti. Tu slavu mu je posebno donio njegov roman *Zenova svijest*. Italo Svevo je duboko analizirao i interpretirao buržusko društvo. Ettore Schmitz postaje Italo Svevo. Na ekonomskom planu pripadao je austrijskom društvu, dok je na kulturom i književnom planu pripadao italijanskom. U romanima je predstavio krizu buržuskog društva i nesposobnost prilagođavanja svojih protagonista takvom društvu. U tri romana tragao je za rješenjem moralne i društvene krize, a u četvrtom, nedovršenom romanu, njegov protagonist pronašao je mir i harmoniju. Svevov lik prolazi put od pesimizma do optimizma, od bolesti do zdravlja i od naturalizma do sabranosti. Možemo zaključiti da je potvrđena hipoteza magistarskog rada, da će Svevov neprilagođeni junak na kraju evoluirati. Kroz mnogo autobiografskih elemenata Svevo je na izvrstan način predstavio figuru nesposobnjakovića, ali i mnoge druge figure koje su karakteristične za književnost dekadentizma.

Literatura

Osnovni korpus:

Svevo, Italo, (2011), *Una vita*, Oscar Mondadori, Milano.

Svevo, Italo, (2013), *Senilità*, Oscar Mondadori, Milano.

Svevo, Italo, (1982), *Zenova svijest*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb.

Svevo, Italo, (2010), *I racconti*, dostupno u pdf formatu:

https://www.liberliber.it/mediateca/libri/s/svevo/i_racconti/pdf/svevo_i_racconti.pdf

Literatura:

Balboni, E. Paolo, Santipolo, Matteo, (2002), *Profilo Di Storia Italiana Per Stranieri*, Guerra Edizioni, Perugia.

Curti, Luca, (1991), *Svevo e Schopenhauer, Rilettura di Una vita*, ETS Editrice, Pisa.

Ferroni, Giulio, (2006), *L'esperienza letteraria in Italia dal secondo Ottocento al Duemila*, Einaudi scuola, Milano.

Giovanetti, Paolo, (2016), *Decadentismo*, Editrice bibliografica, Milano.

Klajn, Ivan, (2011), *Italijansko-srpski rečnik*, Edicija-Alexandria, Beograd.

Mejdanija, Mirza, (2014), *Italo Svevo od naturalizma do poziva na sabranost*, Mediterránea, Trst.

Mejdanija, Mirza, *Nesposobni- neprilagođeni junak Itala Sveva* u: *Pismo VII/I* , str. 301- 315.

Mejdanija, Mirza, *Italo Svevo, jevrejski pisac*, u: *Novi izraz*, str. 85-95.

Randy J. Larsen, David M. Buss, (2007), *Psihologija ličnosti*, Naklada Slap.

Sigmund, Freud, (1984), *Uvod u psihoanalizu*, Matica srpska, Novi Sad.

Zorić, Mate, (1975), *Povijest svjetske književnosti-knjiga 4*, Zagreb, Mladost.

Izvori sa interneta:

Decadentismo, dostupno na:

https://www.treccani.it/enciclopedia/decadentismo_%28Enciclopedia-Italiana%29/

Verlaine, Paul, dostupno na:

https://www.treccani.it/enciclopedia/paul-verlaine_%28Enciclopedia-Italiana%29/